

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Освітньо-професійна програма Міжнародні економічні відносини
Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Ступінь вищої освіти Бакалавр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Петро МАКАРЕНКО

«10» червня 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **«Міжнародна торгівля аграрною продукцією: стан та перспективи
розвитку»**

виконав здобувач вищої освіти денної форми навчання

Вороненко Анна Вячеславівна

Керівник кваліфікаційної роботи,
к. е. н., доцент

Ірина ЗАГРЕБЕЛЬНА

Полтава – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ АГРАРНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ	8
1.1. Теоретичні аспекти світового агропродовольчого ринку та міжнародної торгової політики	8
1.2. Глобальні тенденції розвитку аграрного сектору	15
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ АГРАРНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ	30
2.1. Загальна характеристика та динаміка світового ринку аграрної продукції	30
2.2. Глобальний ринок органічної аграрної продукції	40
2.3. Перспективи та напрямки розвитку світового агропродовольчого ринку	50
Висновки до розділу 2	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження міжнародної торгівлі аграрною продукцією зумовлена її фундаментальною роллю у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки та економічного розвитку країн світу. У контексті постійно зростаючого населення планети, змін клімату, технологічних інновацій та геополітичних зрушень, розуміння поточного стану та перспектив цього ринку є критично важливим. Міжнародна торгівля агропродовольством не лише балансує попит і пропозицію, а й стимулює інвестиції, створює робочі місця та сприяє поширенню передових аграрних технологій, впливаючи на соціальну стабільність та екологічну стійкість.

Крім того, динамічний розвиток світового ринку органічної продукції, зміна географічної структури виробництва та споживання (зростання ролі країн з низьким та середнім доходом, переорієнтація торгових потоків), а також підвищена волатильність цін (спричинена пандемією та війнами) роблять цю тему надзвичайно актуальною. Необхідність адаптації до нових викликів, таких як підвищення вимог споживачів до якості та безпеки, діджиталізація аграрного сектору та потреба у кліматично-стійких методах господарювання, вимагає комплексного аналізу та розробки ефективних стратегій для всіх учасників ринку.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених дослідженню світового ринку сільськогосподарської продукції, авторами яких є такі відомі вчені, як Г. Федосєєва, Л. Куц, Б. Калініченко, П. Саблук, О. Білоус та інші, актуальність цієї теми не втрачається. Динамічний розвиток світової економіки, зміна кліматичних умов, зростання населення та інші фактори постійно вносять корективи в функціонування цього ринку, що вимагає від науковців постійного моніторингу та аналізу нових тенденцій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри економіки та міжнародних економічних відносин і темі: «Розвиток агропродовольчої сфери в національному та геоекономічному просторі»

(0122U201799).

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних та удосконалення практичних аспектів розвитку світового агропродовольчого ринку.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні завдання:

- розглянути сутність агропродовольчого ринку та особливості міжнародної торгової політики;
- висвітлити глобальні тенденції розвитку аграрного сектору;
- охарактеризувати динаміку розвитку світового ринку аграрної продукції;
- дослідити сучасний стан та тенденції розвитку глобального ринку органічної аграрної продукції;
- визначити напрями розвитку світового агропродовольчого ринку;
- дослідити зовнішньо-економічну діяльність підприємств агробізнесу України та визначити перспективи їх розвитку.

Об'єкт дослідження є міжнародна торгівля аграрною продукцією як система економічних відносин, що охоплює процеси виробництва, обміну та споживання сільськогосподарських товарів у глобальному вимірі, а також чинники, що впливають на її функціонування та розвиток.

Предметом дослідження є сучасний стан та тенденції розвитку міжнародної торгівлі аграрною продукцією.

Методи досліджень. Методологічну основу кваліфікаційної роботи становили теорії та концепції міжнародної торгівлі, що сформувалися в системі міжнародних економічних відносин. Під час написання роботи використовувалися методи аналізу і синтезу, абстрагування, індукції і дедукції, системного підходу, методи логічного та історичного порівняльного аналізу, статистичного та графічного аналізу.

Інформаційною базою роботи були статичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України та Євростату, Торгово-промислової палати України, Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку (СБ), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Світової організації торгівлі (СОТ), Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) та ін.

Практична значущість даної теми полягає в тому, що міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією є ключовим чинником для підвищення добробуту населення, стимулювання економічного зростання, покращення життєвого рівня та сприяння науково-технічному прогресу в країні.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи було оприлюднено на Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетингове забезпечення продуктового ринку» (14 травня 2024 р. м. Полтава) та Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери у мовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство» (27 вересня 2024 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 2 наукові праці:

1. Вороненко А., Шевченко М. Зовнішньо-економічна діяльність підприємств агробізнесу України. Матеріали науково-практичної конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти навчальних виробничих практик. 09-10 квітня Полтава: ПДАУ, 2025. С. 21-22. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/18444/zb2025.pdf>

2. Вороненко А., Ковадло А. Експортний потенціал підприємства. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики» (15 травня 2025 р.). Т. 2. Полтава: ПДАУ, 2025. С. 487-489. URL: https://drive.google.com/drive/folders/17bCKKMorUDkon2Hd8FX_6LLgNYnSuqH

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 64 сторінках основного тексту, складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 62 найменувань. Робота містить 10 таблиць, 24 рисунки та 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ АГРАРНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

1.1. Теоретичні аспекти світового агропродовольчого ринку та міжнародної торгової політики

Проблеми сучасного стану та динаміки розвитку світового ринку є на сьогодні найбільш актуальним питанням. Для того, щоб зрозуміти поточний стан світового ринку, доцільно розглянути його генезис в історичному контексті.

На початкових етапах індустріалізації світовий міжнародний обіг зосереджувався переважно на сільськогосподарській продукції, текстильних виробках та сировині з видобувної промисловості. Готова продукція експортувалася з індустріальних країн, тоді як аграрні країни постачали сировину та продовольство. Конкурентоспроможність та роль країни у міжнародному поділі праці визначалися насамперед природними ресурсами, такими як корисні копалини, земля та кліматичні умови [21, с. 36].

Згодом, із переходом провідних країн до машинного виробництва, основну роль у світовому товарообігу почали відігравати готові вироби. Зростання конкуренції стимулювало виробників до постійного оновлення технологій, мінімізації витрат та покращення якості продукції. Частка товарів обробної промисловості у світовій торгівлі зросла з 1/3 до 3/4.

Потужним поштовхом до розвитку світової торгівлі став перехід від натурального господарства до товарно-грошових відносин, формування національних держав та встановлення виробничих зв'язків як усередині, так і поза національними економіками. Збільшення індустріального виробництва призвело до підвищення споживання сировини і, відповідно, до зростання світової торгівлі. Однак темпи зростання торгівлі в межах національних економік стали значно нижчими за загальні темпи зростання світової торгівлі. Це відображає вплив науково-технічного прогресу, ощадливе використання промислової сировини та її заміну на синтетичну в багатьох галузях. У деяких

країнах-постачальниках сировини почала розвиватися власна промисловість, зокрема первинна обробка та виробництво текстильної продукції в країнах-виробниках бавовни.

Частка продовольства у світовій торгівлі зменшилася через зростання виробництва сільськогосподарської продукції в розвинених країнах. Недостатність фінансових можливостей країн, що розвиваються, обмежує їхні можливості щодо збільшення закупівель продовольчих товарів на світовому ринку. Історичний екскурс свідчить про чіткий взаємозв'язок світової торгівлі зі змістом зовнішньоторговельної політики держав. У цьому контексті світова торгівля інституціоналізується у феномен світового ринку.

Світовий ринок – це система стійких товарно-грошових відносин між країнами, які взаємопов'язані через участь у міжнародному поділі праці. Міжнародна торговельна діяльність – це взаємообмін товарами та послугами між національними державами. Торгівля у цьому контексті охоплює сукупність торговельної діяльності всіх країн світу. Ці визначення демонструють структуру світового ринку, яка вибудовується від суб'єктів господарювання та держав до світового ринку та інститутів, що його регулюють (наприклад, СОТ) [5, с. 113].

Світовий ринок сільськогосподарської продукції – це інтегрована та складна система, що охоплює торгівлю різноманітними товарами та послугами, пов'язаними з сільським господарством. Крім власне сільськогосподарської продукції (зерна, фруктів, овочів тощо), на цьому ринку обмінюються продуктами первинної обробки, а також засобами виробництва (добрива, пестициди, сільськогосподарська техніка). Таким чином, він є важливим інструментом для забезпечення продовольчої безпеки, сприяння економічному зростанню та поширенню інновацій у галузі сільського господарства.

На цьому ринку попит породжує пропозицію, а пропозиція, своєю чергою, формує нові потреби. Наприклад, зростаючий попит на органічну продукцію стимулює розвиток ринку органічних добрив. Отже, світовий ринок сільського господарства функціонує як єдиний організм, де різні сегменти взаємопов'язані та впливають один на одного.

Основними учасниками світового ринку сільськогосподарської продукції

є підприємства, що займаються вирощуванням, збиранням та первинною обробкою сільськогосподарської продукції. Ефективне функціонування ринку залежить від взаємодії всіх учасників: виробників, переробників, торгових компаній та споживачів. Основні функції світового ринку сільськогосподарської продукції наведено на рисунку 1.1.

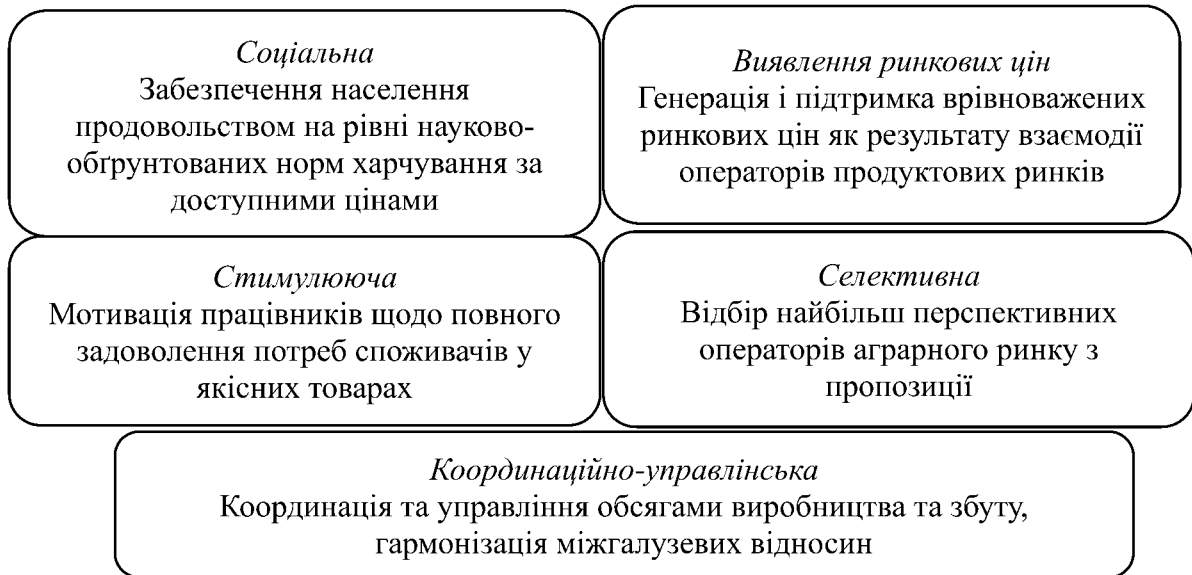

Рис. 1.1. Функції світового ринку аграрної продукції [14, с. 177]

Торгівля сільськогосподарською продукцією є одним з найважливіших рушіїв світової економіки. Вона не тільки гарантує продовольчу безпеку, а й значно впливає на економічний розвиток, соціальну стабільність та екологічну стійкість. Для країн-експортерів агропродукція є життєво важливим джерелом валютних надходжень, що дозволяє інвестувати в розвиток сільського господарства, створювати робочі місця та покращувати якість життя сільського населення. Експортно орієнтоване сільське господарство сприяє розвитку інфраструктури, впровадженню технологій та інтеграції країн у світову економіку.

Експортно-імпортні організації відіграють значну роль на світовому ринку сільськогосподарської продукції, забезпечуючи як реалізацію української продукції на світових ринках, так і імпорт необхідних товарів. Світові ціни на сільськогосподарську продукцію, торгові бар'єри та субсидії прямо впливають на обсяги експорту та імпорту, а отже, і на загальний стан національного ринку.

Участь країни в міжнародних торговельних відносинах у сучасних умовах надає значні переваги. Вона дозволяє ефективніше використовувати внутрішні ресурси, отримувати доступ до світових наукових і технічних досягнень, прискорювати структурну перебудову економіки та краще задовольняти потреби населення.

Зовнішньоторговельна політика – це сукупність принципів та заходів зовнішньоторговельної діяльності країни. Існують два основні види такої політики:

1. Система вільної торгівлі: політика, що мінімізує державні бар'єри для товарних потоків.

2. Система протекціонізму: сукупність принципів та заходів, спрямованих на захист національних економік від зарубіжної конкуренції [2, с. 404].

Для реалізації протекціонізму країни формують систему бар'єрів, до ключових видів яких належать:

- Імпорتنі квоти: обмеження обсягів ввезених товарів.
- Нетарифні бар'єри: ліцензування, субсидії, інші квоти та ембарго.
- Експортні обмеження: добровільно встановлені країною-експортером.
- Протекціоністські мита: стягуються з іноземних суб'єктів економіки.

Для ефективної міжнародної торгівлі необхідна чітка та узгоджена система класифікації товарів, що спрощує митні процедури, забезпечує правильне застосування тарифів та квот, а також збір статистичних даних.

Однією з найпоширеніших систем класифікації є Гармонізована система (ГС). Вона використовує багаторівневу систему кодування для детальної класифікації різноманітних товарів. Кожен товар отримує унікальний код, що полегшує його ідентифікацію та пошук інформації. ГС регулярно оновлюється, щоб відображати зміни в номенклатурі та технологіях виробництва, сприяючи гармонізації митних процедур, зниженню трансакційних витрат та підвищенню прозорості міжнародної торгівлі.

Гармонізована система опису та кодування товарів (HS) – це міжнародно визнаний стандарт, що використовується для регулювання міжнародної торгівлі та збору статистичних даних. Вона забезпечує єдину мову для опису товарів, що

перетинають митні кордони. Сільськогосподарська продукція займає значну частину Гармонізованої системи, розподілена по декількох товарних групах (табл 1.1). Відповідальність за класифікацію товару за HS кодом несе експортер або імпортер.

Таблиця 1.1

Розподіл сільськогосподарської продукції за кодами Гармонізованої системи (HS) [36]

Розділи	Групи сільськогосподарської продукції
<i>Розділ I. Живі тварини; продукти тваринного походження</i>	
01.	Живі тварини
02.	М'ясо та харчові м'ясні субпродукти
03.	Риба та ракоподібні, молюски та інші водні безхребетні
04.	Молочна продукція; яйця птахів; мед натуральний; харчові продукти тваринного походження, не включені до інших угруповань
05.	Продукти тваринного походження, не включені до інших угруповань або не включені.
<i>Розділ II. Продукти рослинного походження</i>	
06.	Живі дерева та інші рослини; цибулини, коріння та інші аналогічні частини рослин; зрізані квіти та декоративна зелень
07.	Овочі та деякі їстівні коренеплоди та бульбоплоди
08.	Їстівні фрукти та горіхи; шкірка цитрусових плодів або кірки динь
09.	Кава, чай, мате, або парагвайський чай, та прянощі
10.	Злаки
11.	Продукція борошномельно-круп'яної промисловості; солод; крохмалі; інулін; пшенична клейковина
12.	Олійне насіння та плоди; інше насіння, плоди та зерно; лікарські рослини та рослини для технічних цілей; солома та фураж
13.	Шелак природний неочищений; камеді, смоли та інші рослинні соки та екстракти
14.	Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів; інші продукти рослинного походження, не включені до інших угруповань
<i>Розділ III. Жири та олії тваринного або рослинного походження та продукти їх розщеплення; готові харчові жири; віск тваринного або рослинного походження</i>	
15.	Жири та олії тваринного або рослинного походження та продукти їх розщеплення; готові харчові жири; віск тваринного або рослинного походження

Попри існування інших систем класифікації товарів (наприклад, СМТК, КУЕУ), саме ГС, розроблена Всесвітньою митною організацією, стала міжнародним стандартом для ідентифікації товарів, охоплюючи понад 98% світової торгівлі. Вона використовується митними органами більшості країн для визначення тарифів та збору статистики, забезпечуючи високий рівень деталізації та узгодженості, що сприяє спрощенню митного оформлення.

Гармонізована система є основою для розробки національних класифікаторів, таких як Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД). Рівень деталізації може відрізнятися (наприклад, у ЄС використовуються комбіновані номенклатури з різною кількістю знаків). Класифікатори товарів є ключовими для формування торговельної політики, оскільки вони використовуються для визначення митних тарифів, застосування торгових обмежень та збору статистичних даних.

Глобалізація відкрила безпрецедентні можливості для міжнародної торгівлі, але водночас створила нові виклики. Торгова політика, як інструмент державного регулювання, відіграє ключову роль у підтримці балансу між національними економічними інтересами та вимогами глобального ринку. Через торгові бар'єри та стимули держава може захищати національних виробників, заохочувати експорт та залучати іноземні інвестиції. Однак надмірний протекціонізм може негативно вплинути на ефективність економіки та уповільнити технологічний прогрес. В умовах високої мінливості зовнішнього середовища торгова політика повинна бути гнучкою та адаптивною, щоб країни могли швидко реагувати на зміни світового ринку та захищати свої національні інтереси.

Торговельну політику слід розглядати як закономірний результат зростання міжнародного руху товарів та факторів їх виробництва, а також розвитку міжнародної економічної інтеграції. Торгово-економічна інтеграція – це процес міждержавної інтеграції, спрямований на зміцнення та розвиток торгових відносин з урахуванням міждержавних угод, без втрати державного суверенітету [24].

Торгова політика є багатогранним інструментом державного регулювання, що виходить за межі традиційного розуміння міжнародної торгівлі товарами та послугами. Вона охоплює широкий спектр економічних відносин, включаючи рух факторів виробництва, таких як капітал і праця. Це означає, що торгова політика визначає не лише умови експорту та імпорту товарів і послуг, а й створює умови для міжнародних інвестицій, міграції робочої сили та передачі технологій.

Важливо розуміти, що державна торговельна політика охоплює не лише зовнішньоекономічні відносини, а й регулювання внутрішньої торгівлі. Хоча багато економістів ототожнюють торговельну політику з політикою міжнародної торгівлі, це є певним спрощенням. Класичні економісти, зокрема, зосереджувалися переважно на зовнішній торгівлі, не виділяючи внутрішню торгівлю як окремий об'єкт регулювання. Сучасний підхід до торговельної політики є більш комплексним і враховує як зовнішні, так і внутрішні аспекти економічної діяльності [36].

Наявність у світовій торгівлі двох різноспрямованих понять – експорту та імпорту, разом з різною обмеженістю національних ресурсів та рівнем розвитку країн, свідчить про появу як можливостей, так і загроз для економік країн світу. Для управління цими глобальними можливостями та ризиками держави формують свою зовнішньоторговельну політику, керуючись стратегічними цілями.

Уряди країн, декларуючи економічне процвітання та соціальне благополуччя як головну мету своєї політики, включають до програми своїх заходів дії, спрямовані на регулювання зовнішньої торгівлі. Ці заходи доцільно розділити на дві категорії за цільовими установками: захист внутрішнього ринку та експансія на зовнішні ринки.

Сукупність торгових політик країн світу формує підґрунтя світової торгівлі. Тісний взаємозв'язок між зовнішньоторговельною діяльністю країни та її рівнем економічного розвитку та добробуту визначає найважливішу роль сукупності державних торгових політик у формуванні світової економіки.

Світова торгівля сьогодні є не лише економічним, але й політичним інструментом. Провідні країни, такі як США, активно використовують торговельну політику для досягнення своїх геополітичних цілей, застосовуючи економічні санкції та торговельні війни. Ці заходи мають серйозні негативні наслідки для світової економіки, призводячи до зниження темпів зростання, підвищення цін, соціальної нестабільності та підриву довіри до міжнародної торгової системи. Крім того, транснаціональні корпорації, прагнучи максимізувати свої прибутки, також впливають на формування торговельної

політики, лобіюючи свої інтереси в урядах різних країн. У результаті, сучасна світова торгівля характеризується високим ступенем політизації та нестабільністю [5].

Зовнішньоторговельна діяльність є невід'ємною складовою сучасної глобальної економіки, що відіграє ключову роль у забезпеченні економічного зростання та добробуту країн. Шляхом експорту країни можуть реалізувати надлишки виробництва, отримуючи валютні надходження, які необхідні для імпорту стратегічних товарів, технологій та інвестицій. Це дозволяє диверсифікувати економіку, знизити залежність від внутрішнього ринку та підвищити конкурентоспроможність національних товарів і послуг на світовому ринку. Імпорт, зі свого боку, дозволяє країнам задовольняти потреби споживачів у товарах і послугах, які не виробляються або виробляються в недостатній кількості всередині країни. Це сприяє розширенню вибору споживачів, підвищенню якості продукції та стимулює технологічний прогрес.

1.2. Глобальні тенденції розвитку аграрного сектору

Сучасний світовий аграрний сектор є однією з найважливіших і водночас найскладніших галузей глобальної економіки, що забезпечує продовольчу безпеку та добробут мільярдів людей. Його розвиток визначається комплексом взаємопов'язаних чинників, таких як зростання чисельності населення планети, зміна споживчих переваг, кліматичні виклики, технологічні інновації та геополітична нестабільність. Динаміка виробництва, торгівлі та ціноутворення на агропродовольчих ринках безпосередньо впливає на економічну стабільність багатьох країн, зокрема тих, що знаходяться на етапі розвитку, а також на добробут населення.

Протягом останніх десятиліть світовий аграрний сектор демонструє стабільне зростання обсягів виробництва основних сільськогосподарських культур та продукції тваринництва. Це стало можливим завдяки досягненням у селекції, інтенсифікації сільського господарства та поширенню сучасних

агротехнологій. Водночас, зростає взаємозалежність національних аграрних ринків, що проявляється у посиленні міжнародної торгівлі продовольством. Однак, ця взаємозалежність також робить світові продовольчі системи вразливими до різноманітних шоків, таких як економічні кризи, пандемії, природні катаклізми та збройні конфлікти.

Глобальний сектор сільського, лісового господарства та рибальства демонструє стрімке зростання: у період з 2000 по 2022 р. його світова додана вартість збільшилася на 89 %, досягнувши 3,8 трлн дол. США. Це свідчить про суттєвий внесок цих галузей у світову економіку та їхню адаптивність до мінливих умов, а такий значний приріст підкреслює підвищений попит на сільськогосподарську продукцію у всьому світі.

Беззаперечним лідером за обсягами доданої вартості та темпами її зростання є Азія, чий показник збільшився з 1208,4 млрд дол. США у 2000 р. до 2522,8 млрд дол. США у 2022 р., що свідчить про збільшення більш ніж вдвічі. Це підтверджує домінуючу роль азіатського регіону у світовому аграрному виробництві та його сталий розвиток.

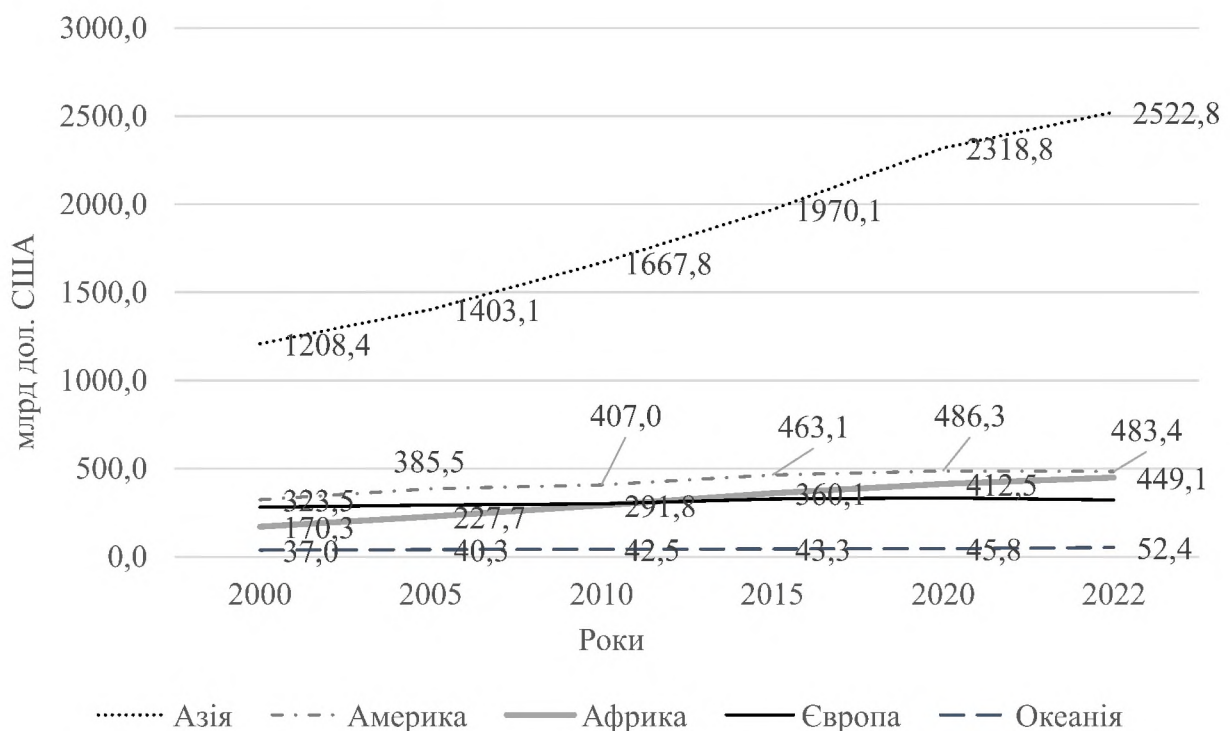

Рис. 1.2. Додана вартість сільського, лісового та рибного господарства за регіонами світу, 2000-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Америка також продемонструвала зростання, збільшивши додану вартість з 323,5 млрд дол. США до 483,4 млрд дол. США за аналізований період. Сектор в Африці показав ще більш динамічний приріст у відсотковому відношенні, піднявшись зі 170,3 млрд дол. США до 449,1 млрд дол. США, перевершивши Європу за цим показником до 2022 р. Європа також демонструє зростання доданої вартості з 227,7 млрд дол. США до 412,5 млрд дол. США, хоча її темпи були менш вираженими порівняно з іншими великими регіонами. Океанія, маючи найменші обсяги, також показує стабільний, хоча й повільний приріст з 37,0 млрд дол. США до 52,4 млрд дол. США.

Лідерами за обсягом доданої вартості у сільському господарстві, лісовому господарстві та рибальстві у 2022 р. стали Китай, Індія та США. Ці країни відіграють ключову роль у формуванні світових тенденцій у сільському господарстві.

Капітал, що охоплює машини, обладнання, будівлі та інші активи, відіграє вирішальну роль у сучасному аграрному секторі. Валове нагромадження основного капіталу є ключовим показником інвестиційної активності у галузі.

Аналіз цього показника виявляє суттєві відмінності між країнами залежно від їхнього рівня доходу. Як правило, країни з високим рівнем доходу інвестують значно більшу частку доданої вартості в сільське господарство порівняно з країнами з низьким рівнем доходу. Це свідчить про різний рівень технологічного оснащення та модернізації аграрного сектору в різних економіках (рис. 1.3).

Рівень валових фіксованих капіталовкладень (ВФК) відносно доданої вартості у сільському господарстві значно варіюється між країнами. Найвищі показники у 2022 р. продемонстрували Бельгія (67%) та Австрія (62%). Примітно, що високий рівень ВФК для Марокко (58%) був зумовлений суттєвим падінням доданої вартості внаслідок несприятливих кліматичних умов. Водночас, у таких країнах, як США (35%), Японія (28%) та Австралія (22%), цей показник був значно нижчим.

Державна підтримка відіграє ключову роль у розвитку сільського господарства, доповнюючи приватні інвестиції та сприяючи зростанню сектору. У 2022 р. найбільші державні витрати на сільське господарство були зафіксовані

у країнах Азії та Африки, зокрема, Малі, Бутан та Гайана очолили цей перелік. Ці державні асигнування є важливим доповненням до приватних капіталовкладень, стимулюючи розвиток аграрного сектору. Особливо помітна висока частка державних витрат у країнах Азії та Африки. Варто зазначити, що африканські країни, які підписали Декларацію Малабо 2014 р., взяли на себе зобов'язання спрямовувати щонайменше 10% державних коштів на розвиток сільського господарства.

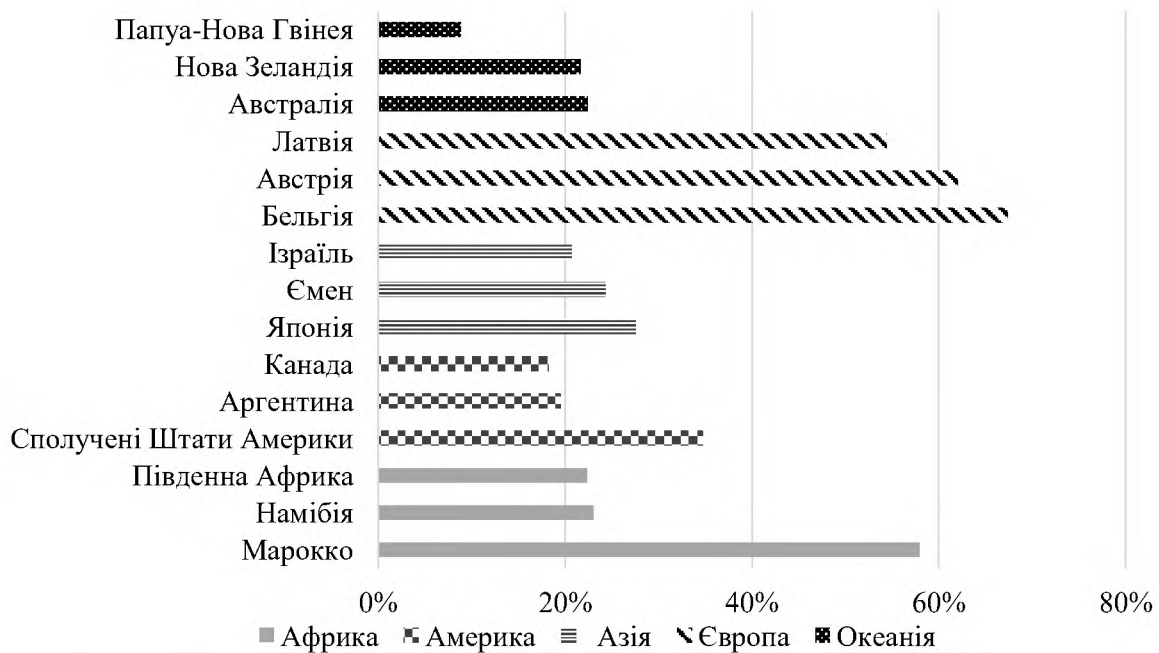

Рис. 1.3. Валове нагромадження основного капіталу (сільське, лісове та рибне господарство) як частка доданої вартості, провідні країни за регіонами світу, 2022 р., %

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Загалом, капіталовкладення є критично важливими для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору. Між різними регіонами світу існують значні відмінності в рівні інвестицій у сільське господарство, при цьому державна підтримка набуває особливого значення для його розвитку, особливо у країнах з низьким та середнім рівнем доходу.

Незважаючи на загальне збільшення світової площі сільськогосподарських земель з 1961 р., темпи цього зростання сповільнились після 1990-х р. У 2022 р. загальна площа сільгоспугідь досягла 4,78 млрд га, що на 2% більше, ніж у 2000 р. При цьому виявляється зміщення акцентів у землекористуванні: площа

орних земель зросла на 6 %, сягнувши 1,58 млрд га, тоді як площа пасовищ скоротилася на 5 %. Найбільша частка орних земель зосереджена в Азії, проте найшвидші темпи зростання спостерігаються в Океанії та Африці.

Протягом останніх двох десятиліть відбулися значні зміни у розподілі та використанні сільськогосподарських земель у світі. Якщо у 2000 р. Європа лідирувала за площею орних земель, то до 2018 р. її обійшла Африка, що вказує на суттєві трансформації в аграрному секторі обох континентів. Більша частина світових сільськогосподарських угідь сконцентрована в кількох ключових країнах, таких як Китай, Австралія та США, що свідчить про високу концентрацію виробництва сільськогосподарської продукції та глобалізацію аграрних ринків.

У всіх регіонах світу спостерігається тенденція до зменшення площі орних земель на одного жителя, що є прямим наслідком зростання населення. Особливо відчутне скорочення цього показника відзначається в Африці. Незважаючи на зменшення площі орних земель на душу населення, світове виробництво продовольства продовжує зростати. Це свідчить про підвищення ефективності сільського господарства та успішне впровадження нових технологій

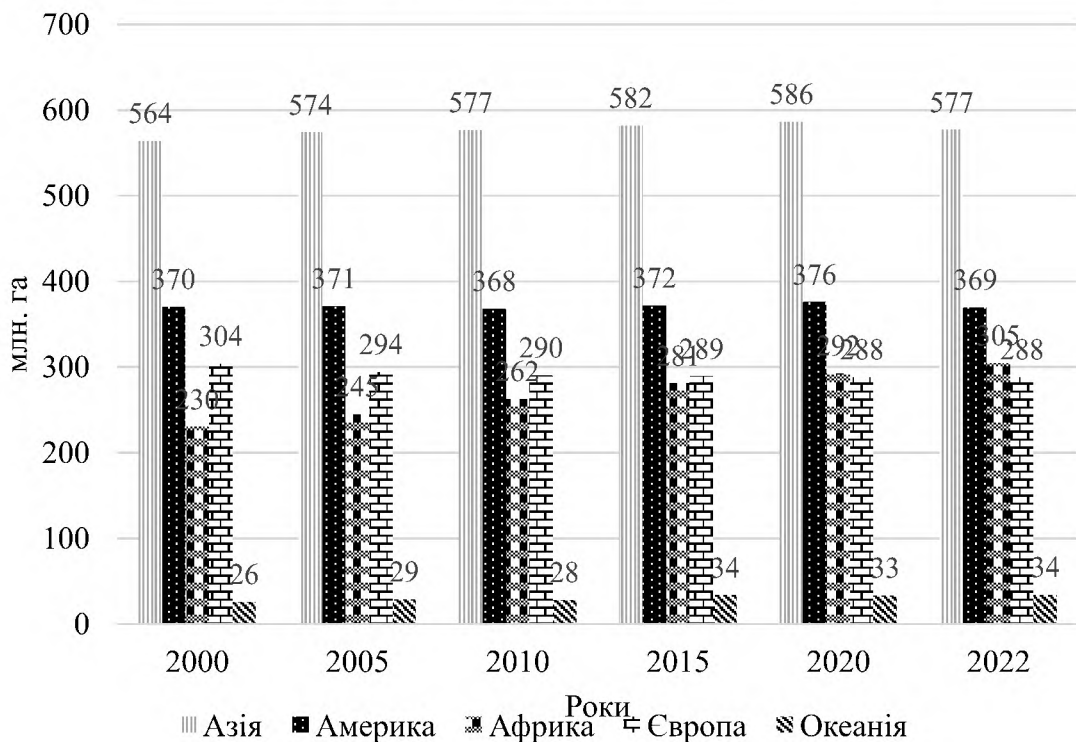

Рис. 1.4. Площа ріллі за регіонами світу, 2000-2022 рр., млн га

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Аналізуючи регіональні особливості варто відмітити, що Африка демонструє швидке зростання площі орних земель, що безпосередньо пов'язано з розвитком сільського господарства як ключового джерела доходу для населення континенту. У Європі спостерігається скорочення площі орних земель. Ця тенденція є наслідком урбанізації, індустріалізації та зміни структури споживання. Азія зосереджує значну частину світових орних земель, проте темпи зростання їхньої площі тут нижчі, ніж в Африці. Америка характеризується великими площами сільськогосподарських угідь, особливо пасовищ, що обумовлено розвиненим тваринництвом у цьому регіоні. Океанія має відносно невелику площу сільськогосподарських угідь, однак відзначається високою ефективністю використання земельних ресурсів.

За період з 2000 до 2022 рр. світове виробництво зернових культур демонструє значне зростання на 56 %. У 2022 р. загальний обсяг виробництва досяг 9,6 млрд т, що на 3,5 млрд т більше, ніж на початку цього періоду. Незважаючи на те, що зернові культури зберігають лідерство за обсягом виробництва, становлячи близько третини загального обсягу, спостерігається збільшення частки інших культур. Зокрема, цукрові культури, овочі та олійні культури показали зростання своєї частки у загальному виробництві.

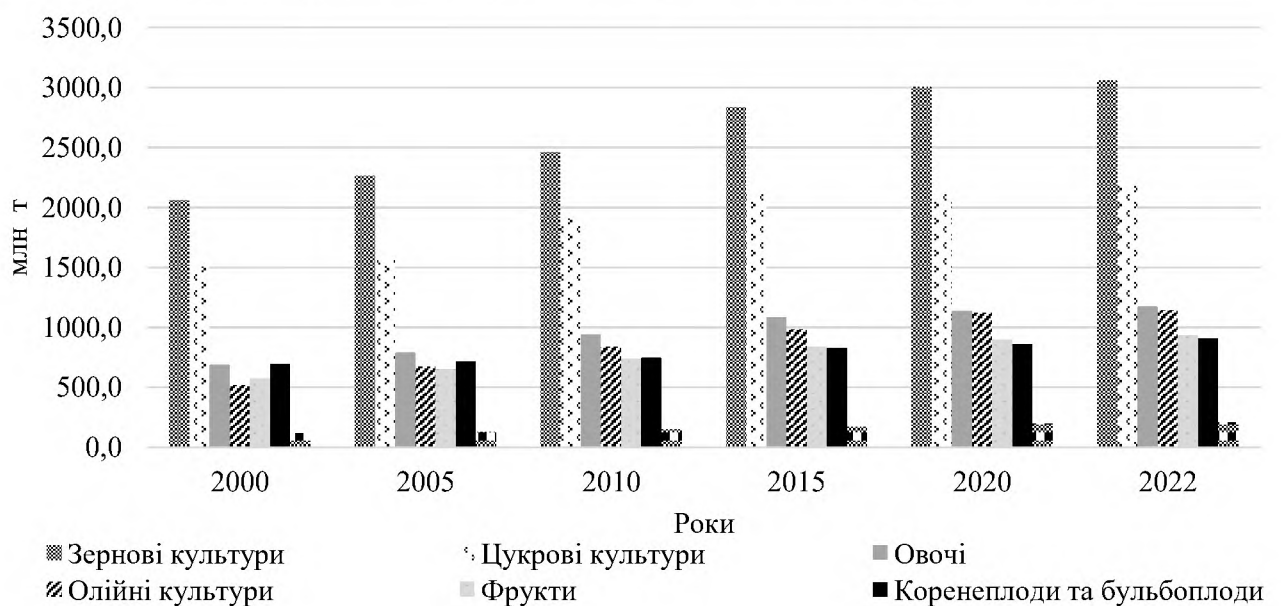

Рис. 1.5. Світове виробництво основних сільськогосподарських культур за товарними групами, 2000-2022 рр., млн т

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Важливо зазначити, що зросли не лише обсяги виробництва, а й вартість сільськогосподарської продукції. З 2000 по 2022 рр. вона збільшилася на 59 %, сягнувши 2,9 трлн дол. США. Цей ріст пояснюється як зростанням обсягів виробництва, так і підвищенням цін на сільськогосподарську продукцію.

Аналіз даних показує, що у 2022 р. Азія зайняла провідну позицію у світовому виробництві низки ключових сільськогосподарських культур. Цей регіон став лідером з виробництва зернових культур (48,4 %), овочів (79,0 %), олійних культур (51,3 %), фруктів (58,4 %) та інших культур (57,1 %). У той же час, Америка виступила світовим лідером у виробництві цукрових культур, зосереджуючи 46,0 % загального світового обсягу.

Незважаючи на велику різноманітність сільськогосподарських культур, вирощуваних у світі, лише кілька з них забезпечують більшу частину світового виробництва. У 2021 р. чотири основні культури – цукрова тростина, кукурудза, пшениця та рис – становили понад половину світового виробництва. Причому, цукрова тростина була лідером за обсягом виробництва, забезпечуючи близько 20% від загального обсягу.

Таблиця 1.2

**Виробництво основних сільськогосподарських культур регіонами світу,
2022 р., тис. т**

Регіони світу	Зернові культури	Цукрові культури	Овочі	Олійні культури	Фрукти	Коренелло ди	Інші	Разом
Світ	3059640	2183931	1173070	1143255	933037	906846	208823	9608602
Африка	218144	113189	88516	70209	133706	368500	40763	1033028
Америка	779936	1004684	73566	377773	164405	76158	30791	2507313
Азія	1481015	859328	926957	586306	544781	360035	119265	4877688
Європа	523230	176069	80722	93407	82324	98120	13246	1067117
Океанія	57315	30661	3308	15561	7820	4033	4758	123457
Питома вага в світовому виробництві, %								
Світ	100	100	100	100	100	100	100	100
Африка	7,1	5,2	7,5	6,1	14,3	40,6	19,5	10,8
Америка	25,5	46,0	6,3	33,0	17,6	8,4	14,7	26,1
Азія	48,4	39,3	79,0	51,3	58,4	39,7	57,1	50,8
Європа	17,1	8,1	6,9	8,2	8,8	10,8	6,3	11,1
Океанія	1,9	1,4	0,3	1,4	0,8	0,4	2,3	1,3

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

За період з 2000 по 2021 рр. спостерігалось значне зростання виробництва кукурудзи, що дозволило їй випередити рис і стати другою за обсягом виробництва культурою у світі. Водночас, виробництво цукрової тростини зберігало стабільні темпи зростання.

Аналіз світового виробництва сільськогосподарських культур демонструє значну диференціацію як за видами культур, так і за регіонами. Цукрова тростина традиційно займає значну частку світового виробництва, становлячи в середньому близько 21 % за період 2000-2022 рр. Кукурудза демонструвала найбільш швидке зростання виробництва серед основних зернових культур, обійшовши рис за обсягами виробництва вже у 2001 р. та закріпивши за собою статус другої за важливістю культури у світі. Пшениця та рис також залишаються важливими культурами, однак їхнє виробництво зростало повільнішими темпами порівняно з кукурудзою.

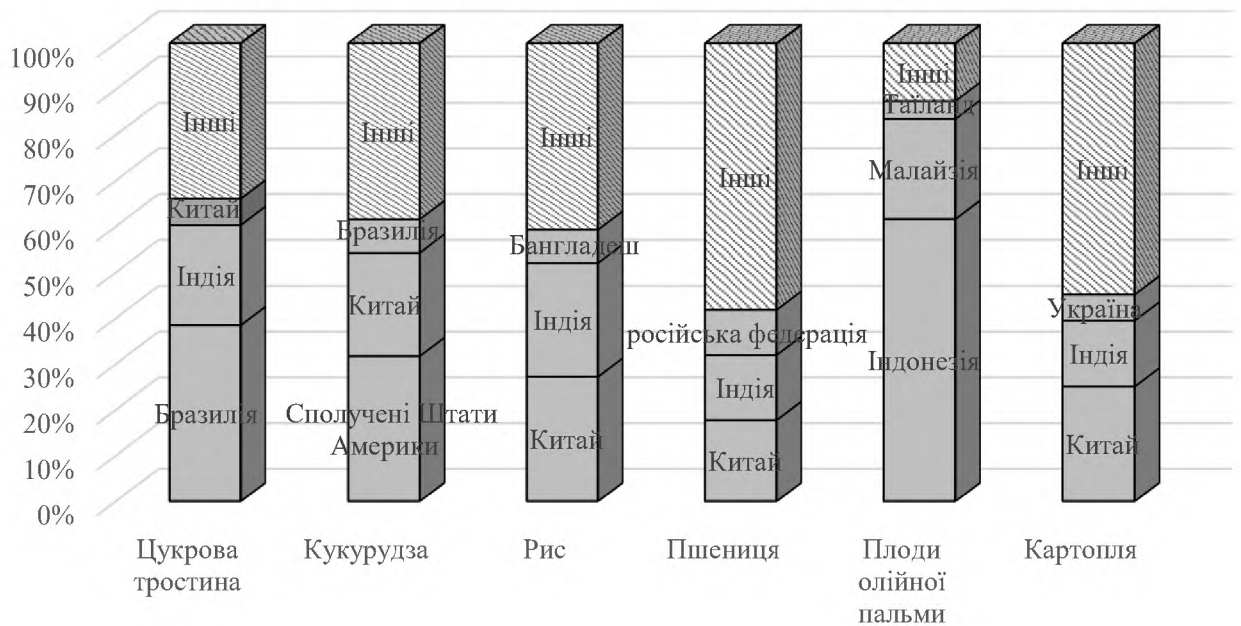

Рис. 1.6. Світове виробництво основних первинних сільськогосподарських культур за основними країнами-виробниками, 2022 р.

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Світове виробництво основних сільськогосподарських культур демонструє високу регіональну концентрацію. Зокрема, Північна та Південна Америка є лідерами у виробництві цукрової тростини (51% світового

виробництва) та кукурудзи (50%). Азія домінує у виробництві рису (90%), пальмової олії (87%), картоплі (54%) та пшениці (42%). Виробництво цих культур характеризується значною концентрацією в руках кількох провідних країн. Три найбільші виробники кожної культури контролюють значну частку світового ринку: від 43-46% для пшениці та картоплі, до 60-66% для рису, кукурудзи та цукрової тростини, і аж 87% для пальмової олії.

Така висока концентрація виробництва робить світові ринки сільськогосподарської продукції вразливими до будь-яких змін у виробництві в окремих країнах. Негативні фактори, такі як посухи, повені, шкідники чи хвороби, що впливають на врожайність у провідних країнах-експортерах, можуть спричинити значні коливання цін на світовому ринку.

Олійні та цукрові культури мають важливе значення не лише для продовольчої безпеки, а й для виробництва біопалива. Це позиціонує їх як ключових гравців на світових енергетичних ринках, що також має вплив на стан навколишнього середовища.

Світове виробництво рослинних олій демонструє стрімке зростання, збільшившись на 123 млн т з 2000 р. та досягнувши нового рекорду у 2021 р. Особливо виділяється приріст виробництва пальмової олії, обсяги якої зросли на 58 млн т, або на 263 %. Завдяки такому значному зростанню, з 2006 р. пальмова олія випередила соєву олію, ставши найбільш вироблюваною рослинною олією у світі. Попит на пальмову олію, зокрема, значною мірою пов'язаний з її використанням для виробництва біодизеля. До інших важливих рослинних олій належать ріпакова та соняшникова олії, хоча їхня частка у світовому виробництві дещо знизилась порівняно з 2000 р.

Виробництво рослинних олій характеризується високою концентрацією в кількох країнах. Це найбільш виражено у виробництві пальмової олії, де Індонезія та Малайзія контролюють 84 % світового виробництва. Для інших рослинних олій також спостерігається значна концентрація виробництва в обмеженій кількості країн: наприклад, три найбільші виробники соєвої олії контролюють 65% світового ринку, а для ріпакової та соняшникової олії цей показник становить 62% та 43% відповідно.

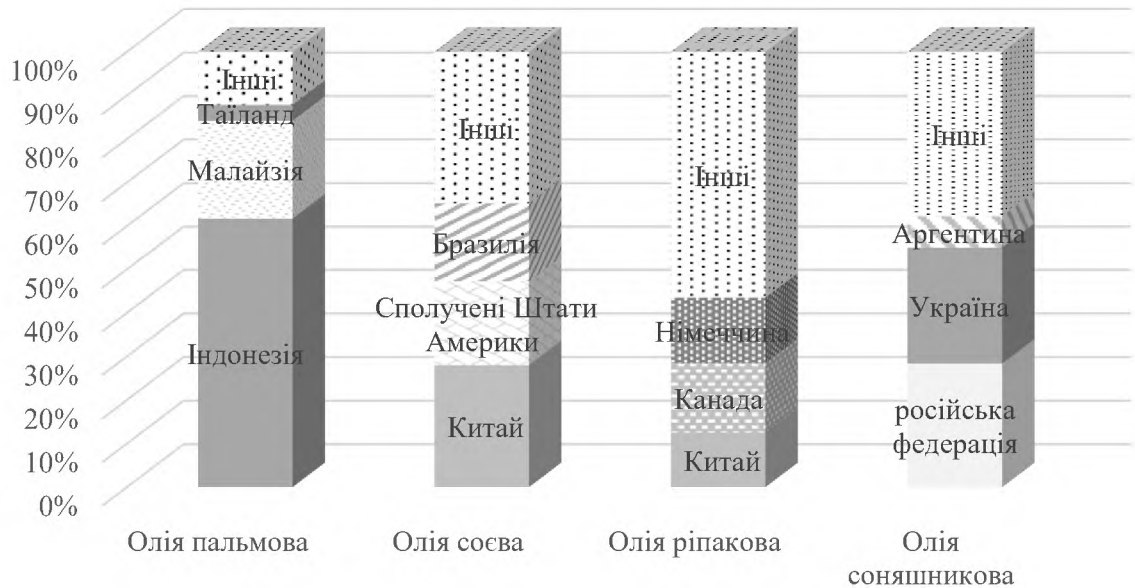

Рис. 1.7. Світові виробники основних рослинних олій, 2022 р.

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Провідними країнами-виробниками пальмової олії є Індонезія та Малайзія. Для соєвої олії ключовими виробниками виступають Китай та США, тоді як ріпакову олію переважно виробляють Канада та Німеччина. У виробництві соняшникової олії домінують Росія та Україна. Така висока концентрація виробництва робить світові ринки рослинних олій особливо вразливими до будь-яких змін у виробничих обсягах окремих країн. Будь-які негативні фактори, такі як посухи, повені, шкідники чи хвороби, що впливають на врожайність у провідних країнах-експортерах, можуть спричинити значні коливання цін на світовому ринку.

Протягом останніх двох десятиліть світове виробництво цукру-сирцю демонструвало стабільне зростання. У 2022 р. загальний обсяг досяг 177 млн т, що на 33 % перевищує показник 2000 р. Попри незначне зниження у 2020 р., вже у 2021 р. виробництво цукру-сирцю знову зросло на 2 %.

Основними виробниками цукру-сирцю є тропічні регіони, що пояснюється поширеним вирощуванням цукрової тростини. Бразилія традиційно утримує лідерство у світовому виробництві цукру-сирцю, хоча у 2021 р. її частка дещо зменшилася до 20 % від загального світового обсягу. Індія посідає друге місце з 19 % виробництва, успішно відновивши свої позиції після спаду у 2020 р. росія

також є одним із ключових виробників цукру-сирцю, проте, на відміну від більшості країн, вона спеціалізується на виробництві цукру з цукрових буряків.

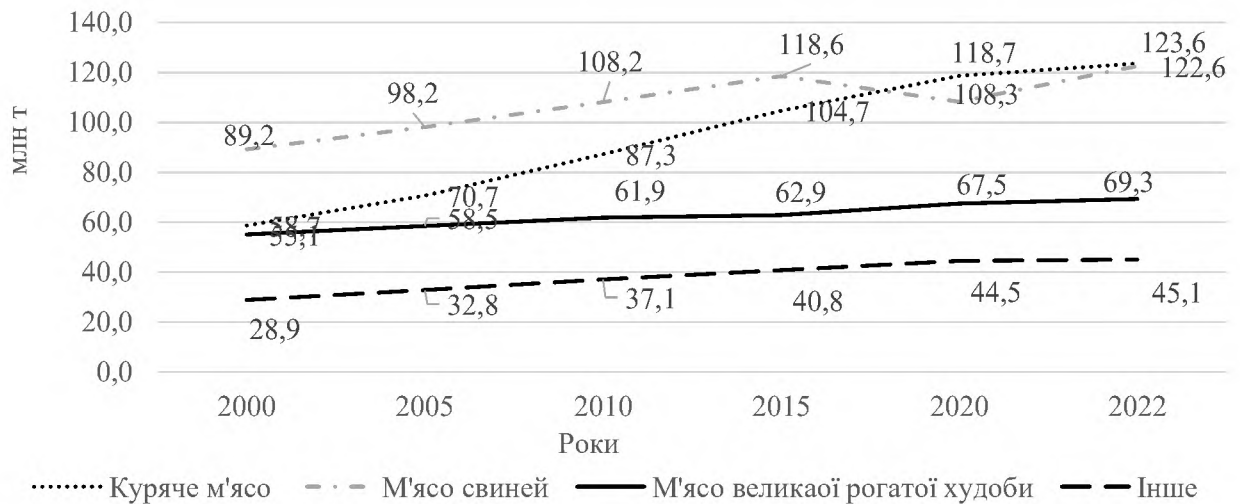

Рис. 1.8. Світове виробництво м'яса за видами, 2000-2022 рр., млн т

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Світове виробництво м'яса продовжує демонструвати стійке зростання. У 2022 р. воно досягло рекордних 361 млн т, що на 55 % більше, ніж у 2000 р. Хоча темпи зростання дещо сповільнилися порівняно з попередніми роками, загальна тенденція до збільшення виробництва зберігається.

Глобальне виробництво м'яса характеризується домінуванням курятини, яка у 2022 р. зайняла 34,3% світового ринку. З 2000 р. її виробництво демонструвало найшвидші темпи зростання як в абсолютному, так і у відносному вираженні. Свинина також посідає значну частку у світовому виробництві (34%), проте її показник дещо знизився порівняно з 2000 р. Варто зазначити, що світова епізоотія африканської чуми свиней у 2018-2020 рр. мала негативний вплив на обсяги виробництва свинини, особливо в Китаї. Натомість, частка яловичини у загальному виробництві м'яса скоротилася з 24% у 2000 р. до 19% у 2022 р., що свідчить про зміну структури світового споживання м'яса.

Незважаючи на значні обсяги світового виробництва, ринок м'яса характеризується меншою концентрацією порівняно з ринками зернових культур та рослинних олій. Проте, три найбільші виробники м'яса все ж займають досить значну частку: 60% у сегменті свинини, 44% у сегменті яловичини та 40% у сегменті курятини. Китай, США та Бразилія є ключовими гравцями у всіх цих

сегментах, при цьому Китай особливо домінує на ринку свинини.

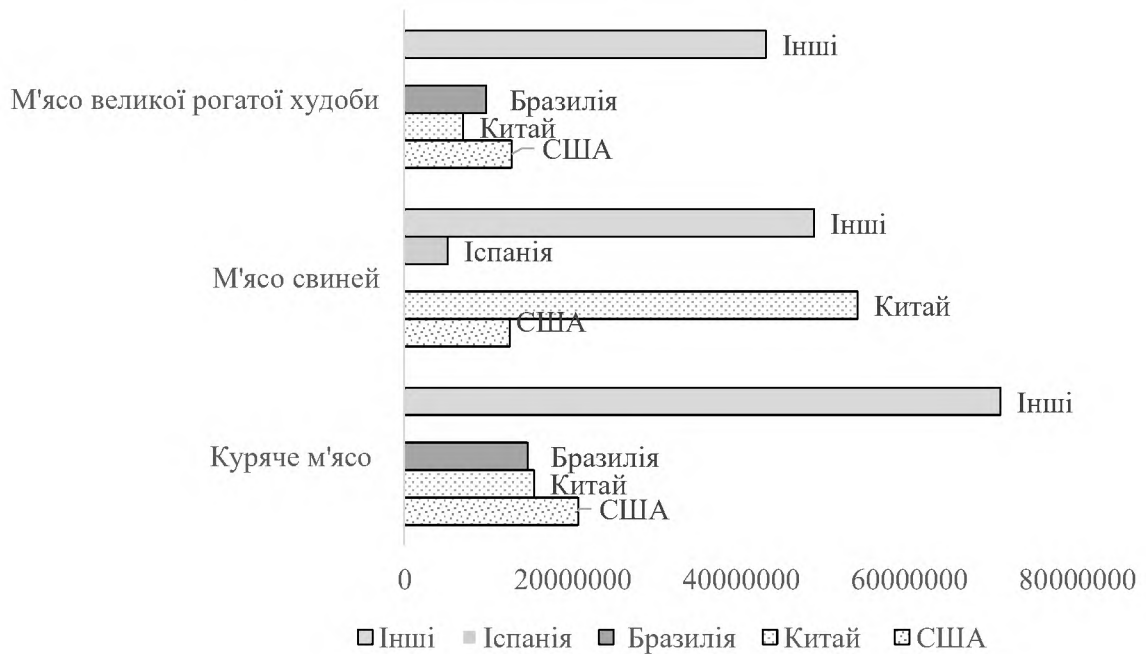

Рис. 1.9. Світове виробництво основних видів м'яса, основні виробники 2022 р.

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Світове виробництво молока демонструє стійке та значне зростання. За період з 2000 до 2022 рр. його обсяги збільшилися на 61 %, досягнувши 897 млн т. Це свідчить про постійно зростаючий попит на молочні продукти у світі. Найбільший внесок у цей приріст зробила Азія, де виробництво молока подвоїлося, що робить її найбільш динамічним регіоном у молочному секторі. Зокрема, Індія стала безумовним лідером за обсягами виробництва, забезпечивши 23 % світового ринку. США посідають друге місце з 11 % часткою. Хоча сукупна частка трьох найбільших виробників (Індія, США та Китай) становить 41 % світового ринку, загальна концентрація виробництва молока залишається відносно низькою порівняно з іншими агропродовольчими товарами.

Аналіз динаміки світового виробництва коров'ячого молока у період з 2000 по 2022 р. виявляє стійку тенденцію до зростання. Значне збільшення загального обсягу виробництва молока свідчить про постійно підвищений глобальний попит на молочні продукти.

Найбільш динамічним регіоном у виробництві молока є Азія. Частка цього

континенту у світовому виробництві значно зросла за аналізований період, що пояснюється активним розвитком молочної галузі в країнах регіону, особливо в Індії. Натомість, Європа, а також Північна та Південна Америка, попри стабільні обсяги, демонструють тенденцію до незначного зменшення своєї частки у світовому виробництві молока. Африка та Океанія, маючи меншу частку на світовому ринку, показують більш помірні темпи зростання.

Концентрація виробництва молока у певних регіонах підкреслює зростаючу роль Азії у глобальному молочному секторі. При цьому Європа, а також Північна та Південна Америка зберігають свої позиції як важливі гравці на світовому ринку молока. Зростання виробництва молока зумовлене низкою чинників, включаючи збільшення чисельності населення, підвищення рівня життя, розвиток молочної промисловості, вдосконалення технологій виробництва та успіхи у генетичній селекції молочної худоби.

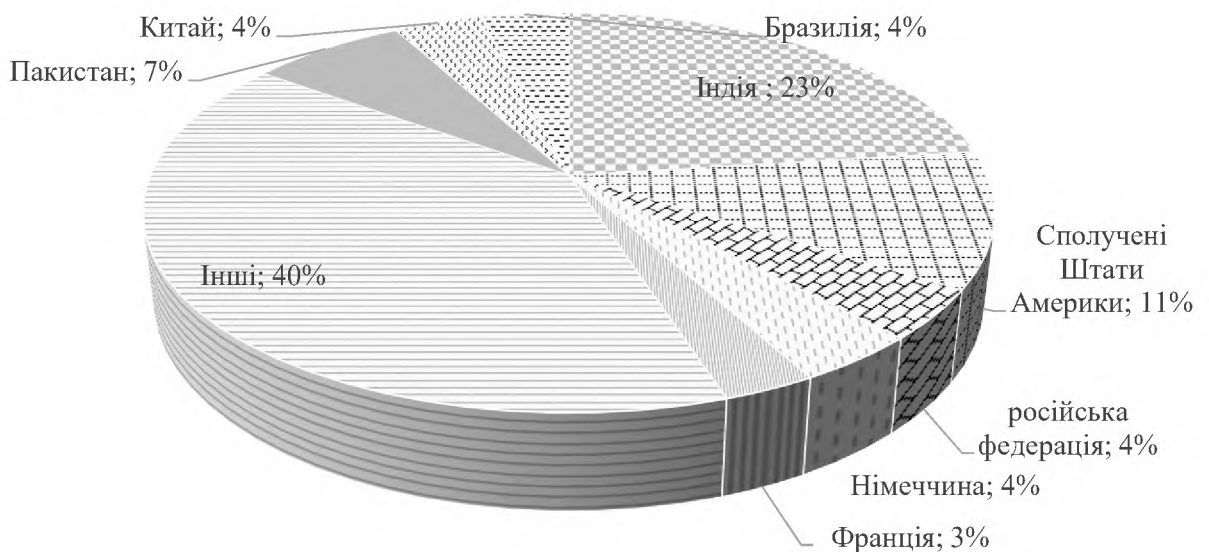

Рис. 1.10. Структура виробництва коров'ячого молока за основними виробниками, 2022 р.

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Виробництво молока у світі демонструє стабільне зростання, значною мірою завдяки внеску Азії. У 2022 р. на цей регіон припадало 45 % загального обсягу світового виробництва, що свідчить про його подвоєння більш ніж у 2,5

рази за період з 2000 по 2022 р. Серед азіатських країн Індія є провідним виробником, забезпечуючи 23 % світового виробництва молока. США посідають друге місце з часткою 11%. До числа інших значних виробників належать Пакистан, Китай, Бразилія, Німеччина, Росія та Франція. Попри стрімке зростання обсягів виробництва молока в Азії, Європа та Америка продовжують відігравати важливу роль на світовому ринку. У 2022 р. Європа забезпечила 25% світового виробництва, тоді як Америка – 22%.

Спостерігається поступове зростання концентрації виробництва молока серед найбільших гравців. Так, три провідні країни-виробники – Індія, США та Китай – контролюють приблизно 41% світового ринку. Ця тенденція до концентрації простежується з 2000 р.

Отже, світове виробництво молока демонструє стійке зростання, попри можливі щорічні коливання темпів. Азія зберігає лідерство за обсягами виробництва, а Індія є найбільшим виробником молока у світі. Хоча спостерігається тенденція до підвищення концентрації виробництва, ринок залишається відносно диверсифікованим з розподілом обсягів між кількома країнами. Це вказує на складну структуру світового ринку молока, на який впливає низка чинників, включаючи зростання населення, зміну споживчих переваг, технологічний прогрес та кліматичні зміни.

Висновки до розділу 1

У сучасних економічних умовах участь країни у міжнародних торговельних відносинах відкриває значні переваги. Особливо важливою рушійною силою світової економіки є торгівля сільськогосподарською продукцією. Вона не лише гарантує продовольчу безпеку, а й має глибокий вплив на економічний розвиток, соціальну стабільність та екологічну стійкість.

Для країн-експортерів агропродовольство є ключовим джерелом валютних надходжень. Це, своєю чергою, створює можливості для інвестування у розвиток сільського господарства, сприяє створенню нових робочих місць та покращенню умов життя сільського населення. Орієнтація на експорт в аграрному секторі також стимулює розвиток необхідної інфраструктури та впровадження новітніх

технологій. Завдяки цьому країни активно інтегруються у світову економічну систему, отримуючи додаткові переваги від міжнародної співпраці.

Глобальне сільське господарство перебуває у фазі суттєвих трансформацій, що проявляються у зростанні обсягів виробництва, зміні його структури та географічного розподілу. В цьому контексті Азія закріпила за собою домінуючу позицію, тоді як Африка демонструє найбільш динамічні темпи розвитку. Попри значні глобальні виклики, такі як пандемія COVID-19 та геополітичні конфлікти, сектор продовжує стабільно розвиватися, хоча й дещо сповільненими темпами.

Зростання виробництва в аграрній галузі зумовлене подвійною дією факторів: як збільшенням площі сільськогосподарських угідь, так і підвищенням їхньої продуктивності. Важливу роль у стимулюванні цього розвитку відіграють інвестиції та ефективна державна підтримка, які сприяють модернізації та адаптації сектору до мінливих умов.

Аналіз світового ринку продовольства за період з 2000 по 2022 роки дозволяє виявити ряд важливих тенденцій. Зростання глобальної торгівлі, зміна структури споживання та підвищення попиту на здорову їжу призвели до зміни структури експорту. Азія та Америка є ключовими гравцями на світовому ринку, демонструючи різні моделі розвитку. Геополітичні події та кліматичні зміни суттєво впливають на стабільність світових продовольчих ринків. Хоча спостерігається загальна тенденція до зростання цін на продовольство, динаміка цін на різні товарні групи відрізняється.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ АГРАРНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

2.1. Загальна характеристика та динаміка світового ринку аграрної продукції

Світовий ринок аграрної продукції є одним із найдавніших та водночас найдинамічніших сегментів глобальної економіки. Його розвиток безпосередньо впливає на продовольчу безпеку мільярдів людей, стабільність економік багатьох країн та глобальні екологічні процеси. В останні десятиліття цей ринок зазнав суттєвих трансформацій, обумовлених низкою взаємопов'язаних чинників: зростанням населення планети, зміною споживчих переваг, урбанізацією, кліматичними змінами, розвитком технологій у сільському господарстві, а також геополітичною нестабільністю.

За останній час світовий ринок продовольства зазнав суттєвих трансформацій, демонструючи вражаюче зростання. За період з 2000 по 2022 рр. грошова вартість експорту продовольства збільшилася майже в п'ять разів, досягнувши показника у 1,8 трлн дол. США (рис. 2.1). Цей стрімкий приріст свідчить про посилення інтеграції світової економіки та глобальне зростання попиту на продовольство. Аналіз структури експорту продовольства за товарними групами також виявляє значні зміни протягом зазначеного періоду. Зокрема, у 2022 р. спостерігається чітке лідерство фруктів та овочів, експортна вартість яких становила 17 % від загального обсягу. Це підкреслює зростаючу глобальну тенденцію до споживання здорової та різноманітної їжі, що стимулює розширення виробництва та торгівлі цією категорією продуктів.

Окрім продукції рослинництва, значну частку на світовому ринку продовольства займають м'ясо та м'ясні продукти, а також продукти з водних тварин, що становили 11 % та 10 % від загальної вартості експорту відповідно у 2022 р. Зростання споживання м'яса та морепродуктів у багатьох країнах, особливо з високим рівнем доходу та у країнах, що розвиваються, стимулює

інтенсивний розвиток відповідних галузей промисловості та зумовлює збільшення обсягів їхнього експорту на глобальному рівні.

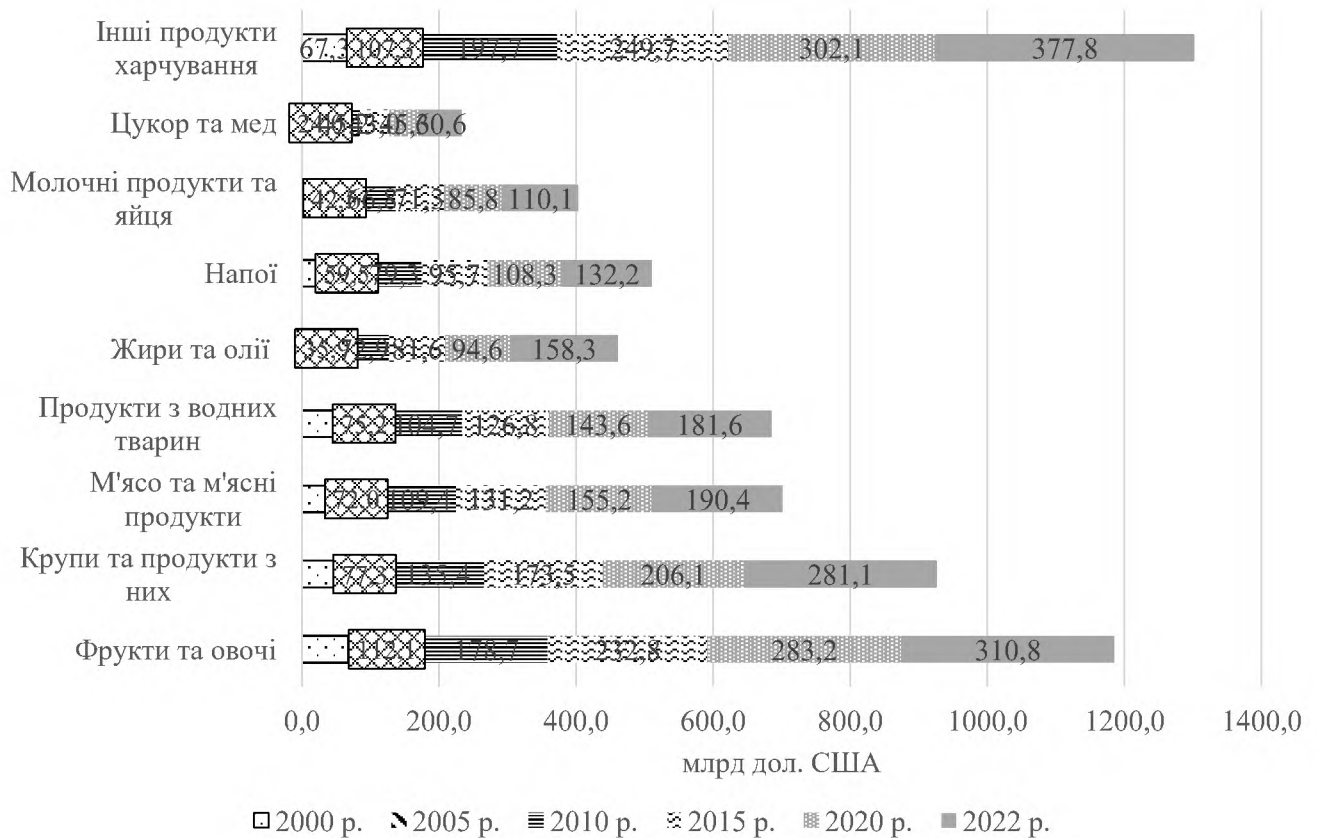

Рис. 2.1. Вартість світового експорту продовольства за групами, 2000-2022 р., млрд дол. США

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Відповідно до даних, представлених на рис. 2.1, світовий експорт продовольства демонстрував стабільне та значне зростання вартості протягом досліджуваних років. У 2022 р., порівняно з 2000 р., загальне збільшення вартості експорту було зумовлене суттєвим приростом у низці товарних груп. Лідерами за абсолютним зростанням стали «Інші продукти харчування» з приростом у 310,5 млрд дол. США, що свідчить про диверсифікацію експорту та зростання попиту на спеціалізовані або перероблені продовольчі товари. Вагомий внесок також зробили фрукти та овочі (+243,1 млрд дол. США) та крупи й продукти з них (+228,2 млрд дол. США). Крім того, значне збільшення експортної вартості спостерігалося в категоріях м'яса та м'ясних продуктів (+147,1 млрд дол. США), жирів та олії (+140,3 млрд дол. США), а також продуктів з водних тварин (+128,2

млрд дол. США), що підкреслює глобальне зростання споживання та торгівлі цими продуктами.

США зберігають ключову позицію на світовому ринку продовольства. У 2022 р. частка США у світовому експорті продовольства сягнула 9 %, що підкреслює їхню незмінну роль як одного з провідних виробників та постачальників сільськогосподарської продукції на глобальному рівні. Такий значний внесок обумовлений комплексом факторів, зокрема високорозвиненою аграрною інфраструктурою, вузькою спеціалізацією у виробництві певних видів продукції та ефективною державною підтримкою сектору.

Таблиця 2.1

Експорт продовольства в світі за континентами, 2022 р. млн дол. США

	Регіони світу					
	Світ	Африка	Америка	Азія	Європа	Океанія
Фрукти та овочі	310815	20132	90355	85937	107928	6463
Крупи та продукти їх переробки	281087	4081	93774	49705	117069	16457
М'ясо та м'ясні продукти	190430	893	73616	15538	82429	17954
Жири та олії	158308	4067	28621	71522	51380	2718
Напої	132221	2091	23062	15347	88111	3610
Молочні продукти та яйця	110146	809	11605	7105	75322	15305
Цукор та мед	60620	2619	20636	18065	17273	2027
Інші продукти харчування	377828	20045	151004	66852	131246	8680
Аквакультури	181579	7726	37480	65850	67242	3281
Всі продукти харчування	1803034	62463	530154	395922	738000	76495

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Аналіз даних табл. 2.1 за 2022 р. виявляє спеціалізацію континентів у світовому експорті продовольства. Зокрема, Європа демонструє лідерство у широкому спектрі категорій, включаючи фрукти та овочі, крупи, м'ясо, напої та молочні продукти, що свідчить про її розвинений аграрний сектор та високі стандарти виробництва. Америка відзначається як основний постачальник цукру, меду та категорії «інші продукти харчування», що може вказує на її спеціалізацію у виробництві певних аграрних сировинних товарів та переробленої продукції. Азія, у свою чергу, домінує в експорті жирів, олій та продуктів аквакультури, відображаючи важливість цих галузей для економік регіону. Загальний внесок Європи (738 млрд дол. США) та Америки (530,1 млрд дол. США) у світовий експорт продовольства у 2022 р. підкреслює їхню ключову

роль у забезпеченні глобальної продовольчої торгівлі.

Таблиця 2.2

Імпорт продовольства в світі за континентами, 2022 р. млн дол. США

	Регіони світу					
	Світ	Африка	Америка	Азія	Європа	Океанія
Фрукти та овочі	334227	8204	77420	101918	143149	3536
Крупи та продукти їх переробки	305510	40964	58018	119898	83205	3425
М'ясо та м'ясні продукти	190490	5530	31981	81043	70277	1659
Жири та олії	166846	15527	25151	75126	49709	1333
Напої	136684	3554	44784	28338	56830	3178
Молочні продукти та яйця	111433	6473	11314	32819	59166	1662
Цукор та мед	65008	9212	12315	24 457	18072	954
Інші продукти харчування	398855	14042	67 232	160157	150851	6574
Аквакультури	181129	5890	40744	61045	71269	2181
Всі продукти харчування	1890182	109394	368958	684801	702527	24502

Джерело: розраховано автором за даними ФАО [49]

Аналіз торговельних потоків за 2022 р., свідчить про домінуючу роль Європи як у експорті, так і в імпорті низки продовольчих товарів. Зокрема, Європа виявилася найбільшим імпортером фруктів та овочів (143 млрд дол. США), демонструючи одночасно значні експортні обсяги зернових (117 млрд дол. США). Азія відігравала ключову роль як імпортер зернових, жирів та олій, м'яса та м'ясних продуктів, а також цукру, що відображає значний споживчий попит у регіоні. Однак, у загальному обсязі експорту, Європа лідирувала по більшості товарних груп, за винятком жирів та олій, де першість належала Азії, та цукру і меду, які найбільше експортувалися з Америки.

Аналіз світового торговельного балансу продовольством за 2022 р. демонструє значні регіональні відмінності. Америка, зокрема завдяки внеску Сполучених Штатів, відіграє роль основного чистого експортера, генеруючи позитивне сальдо у 161 млрд дол. США, що свідчить про високу продуктивність та конкурентоспроможність її аграрного сектору. Водночас, Азія зіткнулася з найбільшим дефіцитом у торгівлі продовольством (289 млрд дол. США), ставши найбільшим чистим імпортером. Ця ситуація є результатом швидкого демографічного зростання в регіоні та недостатнього внутрішнього виробництва для задоволення зростаючого попиту. Довгостроковий аналіз (2000-2022 рр.) також показує, що Океанія, завдяки сприятливим умовам та спеціалізації,

стабільно підтримує статус нетто-експортера продовольства, демонструючи сталість свого сільськогосподарського виробництва.

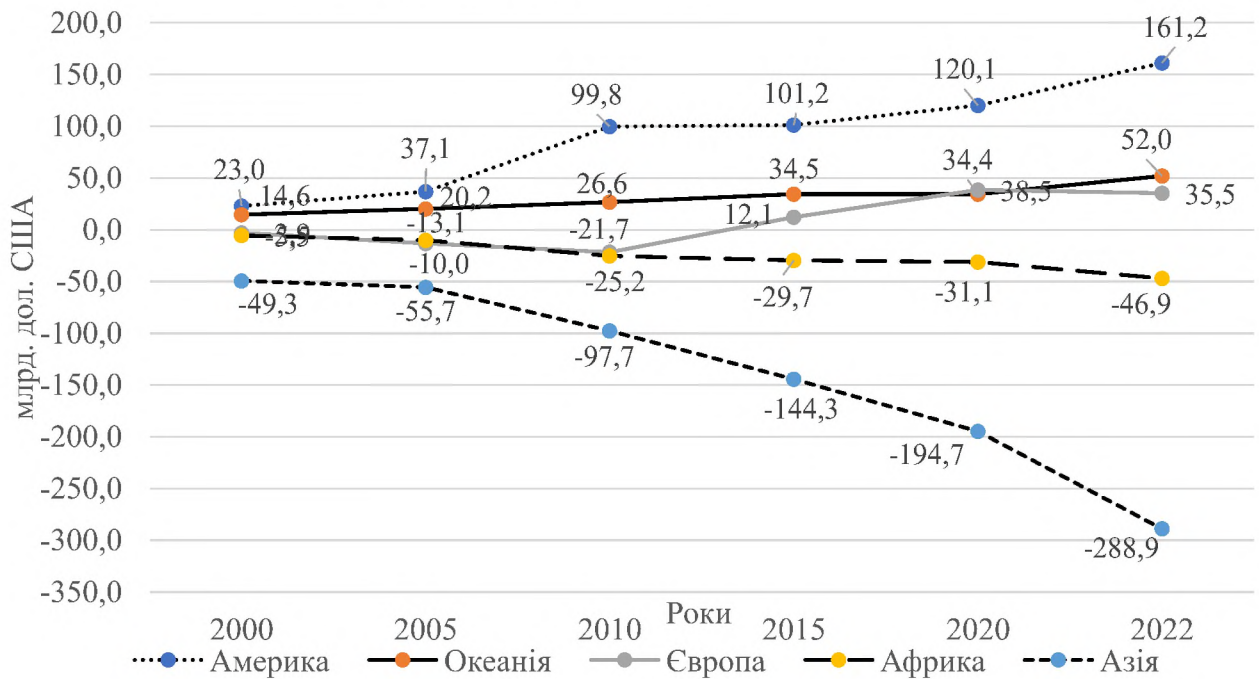

Рис. 2.2. Чиста торгівля аграрною продукцією за регіонами світу, 2000-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Диспропорції у світовій торгівлі продовольством особливо помітні при аналізі регіональних балансів. Африка демонструвала постійний статус нетто-імпортера протягом усього періоду, що є наслідком високих темпів демографічного зростання, обмежених сільськогосподарських можливостей та впливу політичної нестабільності.

Європа ж, навпаки, пройшла шлях від нетто-імпортера до нетто-експортера продовольства, починаючи з 2013 р. Ця зміна обумовлена системним впровадженням інноваційних технологій, що підвищили врожайність, а також значними інвестиціями у сільське господарство. Додатковою причиною є еволюція харчових звичок населення, зокрема збільшення споживання рослинної продукції. Проте, зовнішні шоки, такі як пандемія COVID-19, призвели до тимчасового повернення Європи до статусу нетто-імпортера у 2020-2021 рр. Більше того, у 2022 р. спостерігалось суттєве скорочення чистої торгівлі продовольством у Європі на 35 %, що свідчить про чутливість регіонального

ринку до глобальних викликів.

У 2022 р. світовий ринок продовольства демонстрував значні диспропорції у торговельних балансах окремих країн. Бразилія, Аргентина та Індонезія виступили як найбільші нетто-експортери, з позитивним сальдо у 105 млрд дол. США, 34 млрд дол. США та 28 млрд дол. США відповідно, що забезпечувалося їхнім домінуючим становищем на ринках соєвих бобів, зернових та жирів/олій.

В той же час, найбільший дефіцит у торгівлі продовольством зафіксовано у Китаї (-163 млрд дол. США), Японії (-61 млрд дол. США) та США (-47 млрд дол. США), що визначає їхній статус найбільших нетто-імпортерів. Характерно, що Китай та Японія переважно імпортували м'ясо, тоді як США зосереджувалися на імпорті фруктів та овочів, відображаючи різні споживчі та виробничі потреби цих країн.

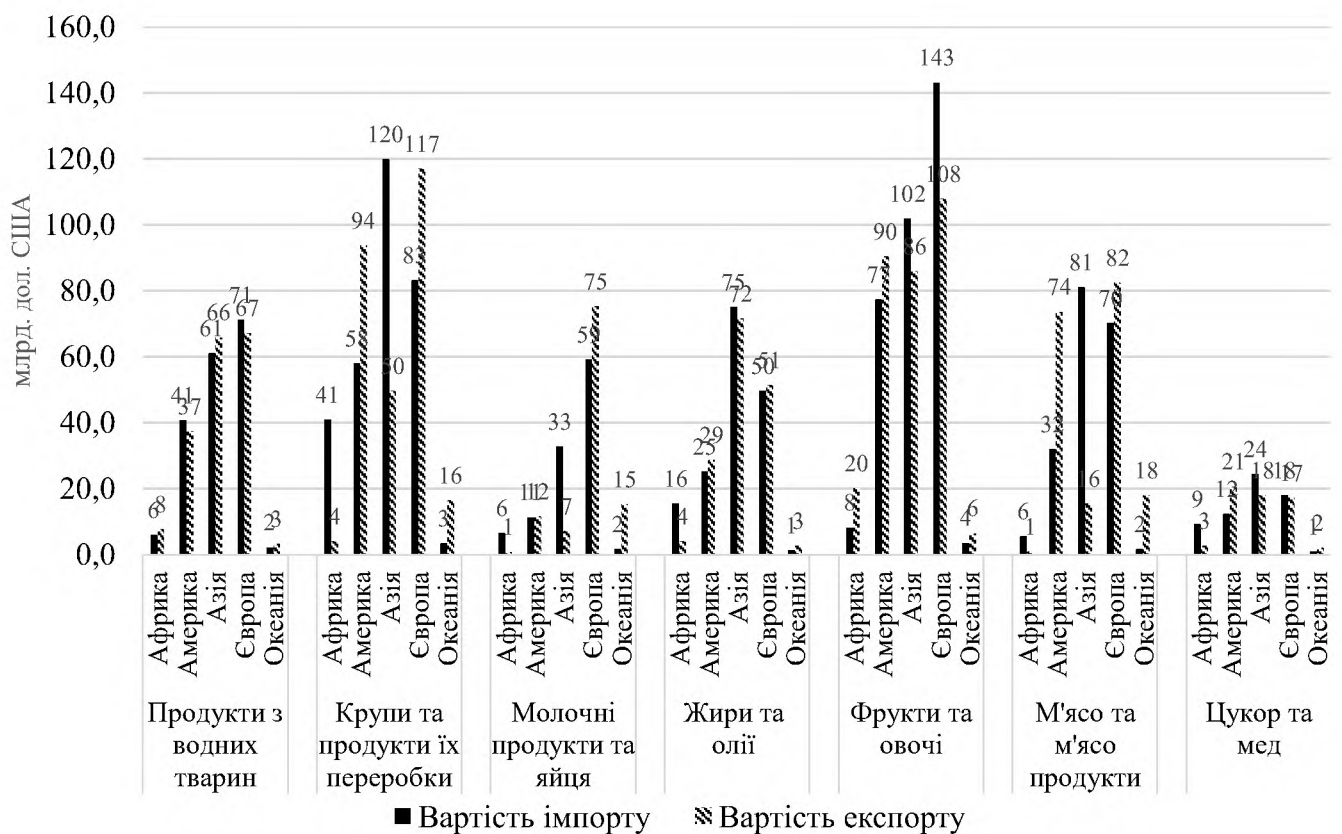

Рис. 2.3. Імпорт та експорт продовольства за основними групами та регіонами світу, 2022 р.,

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

У 2022 році світовий експорт зернових культур сягнув безпрецедентного рівня у 503 млн т, демонструючи зростання на 93 % порівняно з показниками

2000 р. Серед експортованих зернових кукурудза зайняла провідне місце, охопивши 42 % від загального обсягу. Пшениця та рис, разом з кукурудзою, становили 90 % світового експорту зернових, зайнявши друге та третє місця відповідно. Експорт кукурудзи показав найвищу динаміку зростання, випередивши темпи зростання експорту пшениці на 16 % та рису на 18%. Розподіл експорту зернових за географією виявився сконцентрованим у невеликій кількості провідних країн-експортерів, натомість імпорт зернових характеризувався більшою рівномірністю розподілу між країнами.

У 2022 році світовий ринок зернових відзначився високою концентрацією експортних потоків серед обмеженої кількості країн. Зокрема, три провідні країни-експортери контролювали значну частку світового експорту: 66% для кукурудзи, 63% для рису та 37% для пшениці. Натомість, імпорт цих культур демонстрував набагато більшу диверсифікацію, оскільки частка трьох найбільших імпортерів коливалася в діапазоні 16-28%. Така диспропорція відображає тенденцію до зосередження виробництва зернових у кількох регіонах, які мають оптимальні кліматичні умови, тоді як їхнє споживання розподілене більш рівномірно по всьому світу.

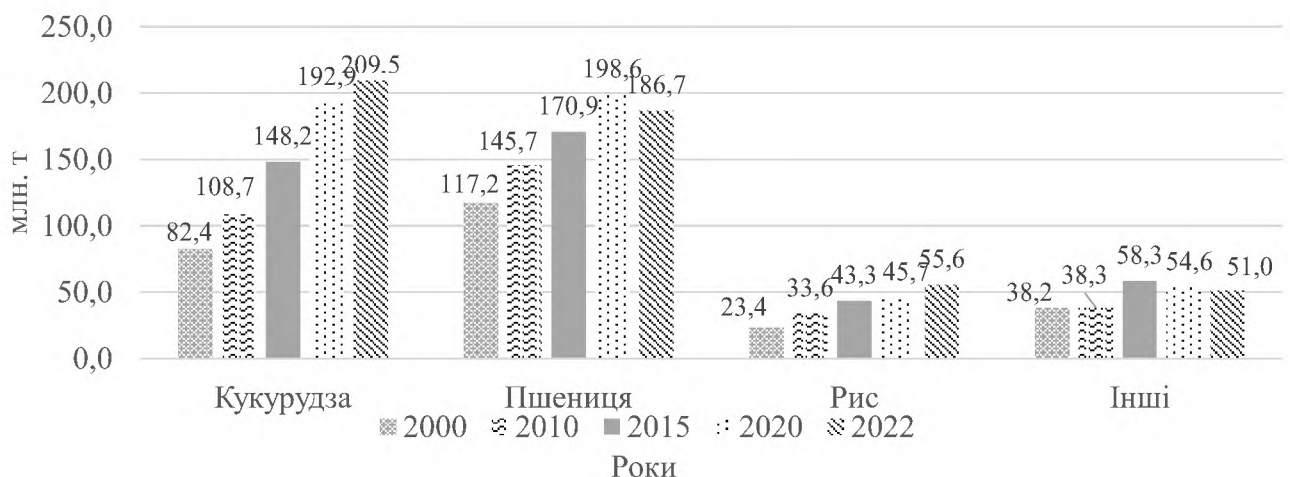

Рис. 2.4. Динаміка світового експорту зернових за основними товарними позиціями, 2000-2022 рр., млн т

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Світовий ринок зернових відрізняється значною сегментацією як за видами культур, так і за географічними регіонами. У сегменті експорту кукурудзи

безумовними лідерами виступають США, Бразилія та Аргентина, які задовольняють попит таких великих імпортерів, як Китай, Японія та Мексика. Ринок пшениці очолюють США, Австралія та Франція, тоді як Туреччина, Індонезія та Китай є основними країнами-покупцями. На ринку рису домінують Індія, Таїланд та В'єтнам, а серед найбільших імпортерів – Китай, Філіппіни та Ірак. Формування цих торговельних потоків значною мірою залежить від кліматичних умов, наявності сільськогосподарських угідь, а також внутрішньої та зовнішньої політики відповідних країн.

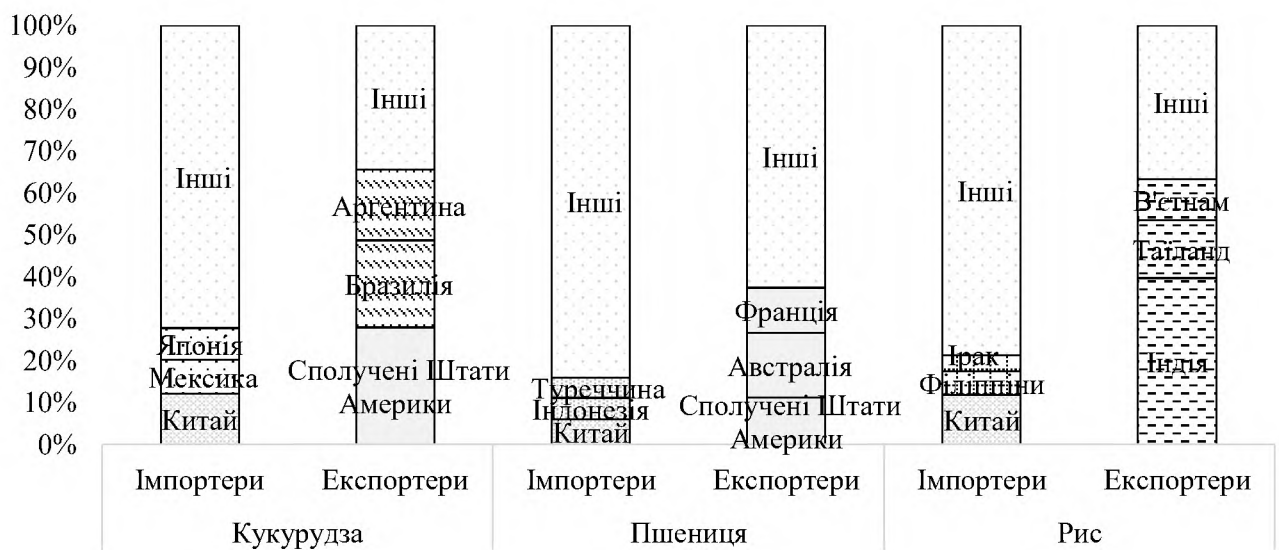

Рис. 2.5. Географія світової торгівлі зерновими культурами, найбільші імпортери та експортери, 2022 р., %

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Індекс продовольчих цін ФАО, який відстежує зміни міжнародних цін на п'ять ключових товарних груп – зернові, молочні продукти, м'ясо, олії та цукор – з 2000 р. демонструє стабільну тенденцію до підвищення. Зокрема, значний стрибок цін було зафіксовано у 2007-2008 рр., період, коли світова спільнота зіткнулася з гострою продовольчою кризою.

Наприкінці 2010 та на початку 2011 рр. спостерігалось повторне зростання цін, що було спричинене дефіцитом деяких видів продовольства. Ці періоди значної цінової нестабільності свідчать про суттєвий вплив глобальних економічних, політичних та кліматичних факторів на динаміку світового продовольчого ринку.

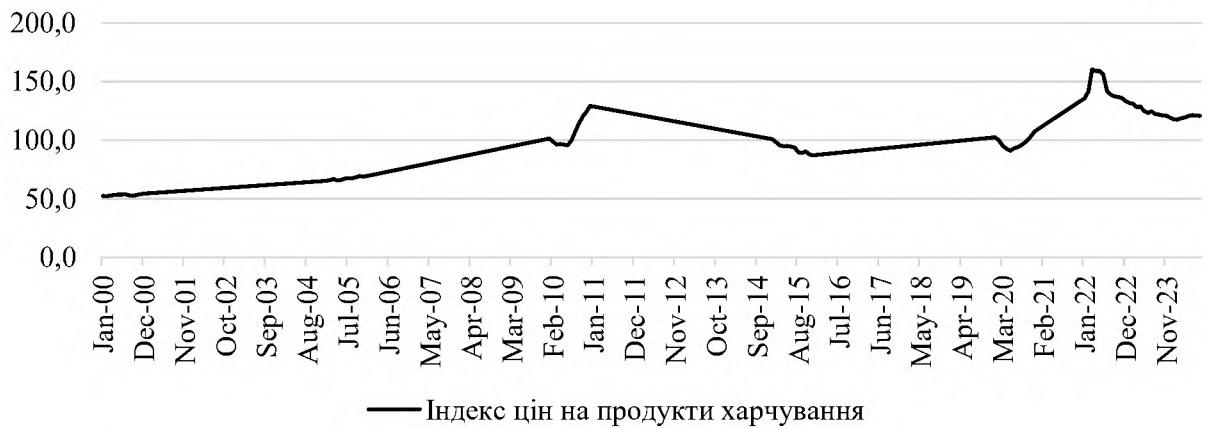

Рис. 2.6. Індекс продовольчих цін ФАО, світ (2014-2016=100), 2000-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Індекс продовольчих цін ФАО продемонстрував значні коливання під час та після пандемії COVID-19. У травні 2020 р., індекс тимчасово знизився, що було зумовлено загальною економічною невизначеністю. Проте, починаючи з травня 2020 р., спостерігалось різке зростання індексу, який досяг свого історичного максимуму в березні 2022 р. Цей стрімкий підйом цін був викликаний порушенням глобальних ланцюгів поставок, перебої в експорті зернових та олійних культур з України та росії. Після досягнення пікового значення, індекс почав поступово знижуватися, проте його рівень залишається відносно високим порівняно з періодом до пандемії.

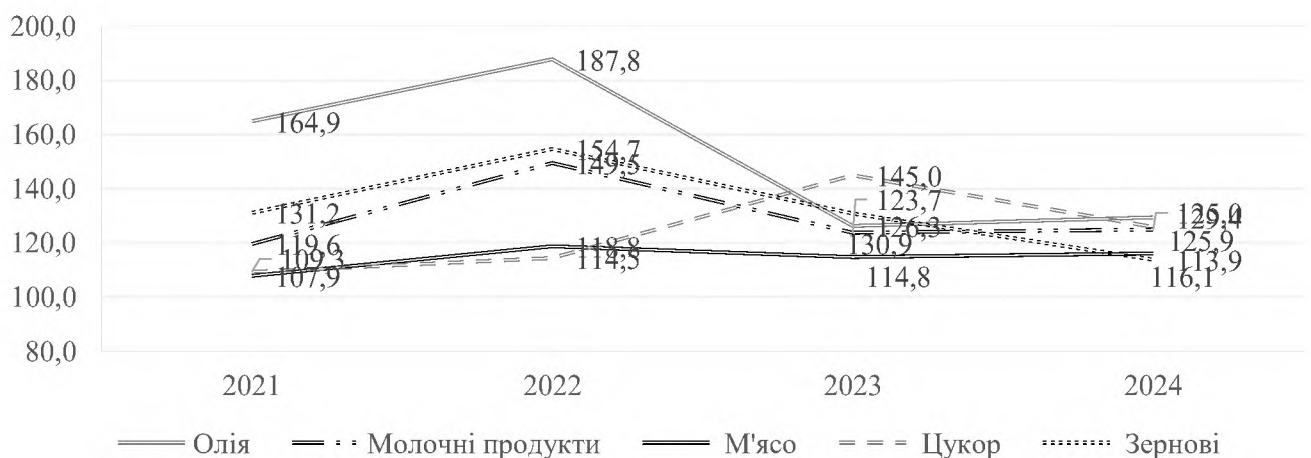

Рис. 2.7. Індекс продовольчих цін на основні групи товарів ФАО, світ (2014-2016=100), 2000-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними ФАО [49]

Аналіз динаміки індексів цін на різні групи продовольчих товарів виявляє значну диференціацію в їхній поведінці. Незважаючи на загальне зростання всіх індексів з початку 2021 р., темпи та тривалість цього підйому відрізнялися для різних товарних груп. Зокрема, індекси цін на зернові та олії досягли свого піку в першій половині 2022 р., що було зумовлено впливом російсько-української війни, після чого вони почали знижуватися. Натомість, індекси цін на м'ясо, цукор та молочні продукти демонстрували більш стійку тенденцію до зростання. Це може бути пов'язано з іншими чинниками, такими як збільшення попиту на м'ясо у країнах з високим рівнем доходу та проблеми з виробництвом молочної продукції в окремих регіонах.

Глобальна продовольча інфляція зазнала суттєвих коливань протягом останніх років. Після періоду відносної стабільності, коли у 2018-2021 рр. вона трималася на рівні близько 2,7%, спостерігалось різке зростання, спричинене початком пандемії COVID-19. Ця тенденція досягла свого піку в січні 2023 р., коли інфляція склала 14,5 %. Такий стрімкий підйом був обумовлений комбінацією факторів, серед яких зростання попиту на тлі відновлення світової економіки після пандемії та значні перебої в глобальних ланцюгах постачання, які були додатково посилені повномасштабною війною в Україні. Проте, завдяки цілеспрямованим заходам центральних банків, спрямованим на стримування інфляції, а також поступовому покращенню ситуації в глобальних ланцюгах постачання, продовольча інфляція почала знижуватися і до червня 2024 р. досягла показника у 1,8 %.

Отже, загалом, сучасні тенденції розвитку агропродовольчого ринку свідчать про поглиблення взаємозалежності між національними ринками та посилення інтенсивності міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією. Збільшення чисельності світового населення, а також зростання середнього класу у країнах, що розвиваються, зумовлюють неперервне зростання попиту на продовольство. Водночас, економічні кризи, кліматичні зміни, пандемії та геополітичні конфлікти значно впливають на стабільність функціонування світових продовольчих ринків.

2.2. Глобальний ринок органічної аграрної продукції

В останні десятиліття світовий ринок органічної аграрної продукції стрімко еволюціонував від нішевого сегменту до значущої частини глобальної економіки. Ця трансформація зумовлена багатограним зростанням попиту, який стимулюється підвищеною свідомістю споживачів щодо питань здоров'я, безпеки харчових продуктів, екологічної стійкості та етичних аспектів виробництва. Люди дедалі більше шукають продукти, вирощені без використання синтетичних пестицидів, гербіцидів, генно-модифікованих організмів та штучних добрив, що стимулює розширення органічного землеробства та інвестиції в цей сектор по всьому світу.

Динамічний розвиток органічного ринку відображається у його вражаючих статистичних показниках. За оцінками, світовий обсяг ринку органічних продуктів вже перевищив 135 млрд євро, демонструючи стійке щорічне зростання, що часто сягає двозначних чисел. Провідними гравцями на цьому ринку є ЄС та Північна Америка, зокрема США, які є як найбільшими споживачами, так і імпортерами органічної продукції. Водночас, країни Азії, такі як Китай та Індія, активно нарощують свої органічні площі та збільшують кількість виробників, що свідчить про глобальну диверсифікацію та розширення органічного руху.

Проте, попри оптимістичні прогнози та значний потенціал, світовий ринок органічної аграрної продукції стикається з низкою викликів. До них належать відносно вищі виробничі витрати, що впливають на кінцеву ціну для споживача, волатильність цін, а також вразливість ланцюгів постачання, особливо в умовах глобальної економічної та геополітичної нестабільності. Незважаючи на ці перешкоди, постійні інновації, вдосконалення систем сертифікації, державна підтримка та зростаюча обізнаність споживачів створюють міцну основу для подальшого сталого розвитку та розширення органічного сектору в усьому світі.

Дані відображені в таблиці 2.3 свідчать про неоднорідну динаміку у розвитку органічного сільського господарства в різних регіонах. Незважаючи на значне десятирічне зростання кількості виробників у світовому масштабі (на

109,6%, або на 2265168 од.), у 2023 році спостерігалось загальне скорочення числа виробників на 4,0 % (на 181950 од.) порівняно з попереднім роком.

Таблиця 2.3

Кількість виробників органічної продукції за регіонами світу, 2023 р.

Регіони	2022 р., од.	2023 р., од.	Приріст за рік, од.	Приріст за рік, %	10-річне зростання, од.	10-річне зростання, %
Африка	982761	971665	-11096	-1,1	388671	66,7
Азія	2725943	2578428	-147515	-5,4	1858976	258,4
Європа	487712	494624	6912	1,4	157158	46,6
Латинська Америка	270388	249095	-21293	-7,9	-139148	-35,8
Північна Америка	23948	24196	248	1,0	7134	41,8
Океанія	24466	15575	-8891	-36,3	-6540	-29,6
Світ	4514450	4332500	-181950	-4,0	2265168	109,6

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Регіони Азії та Африки, які сукупно складають понад 80 % світових виробників органічної продукції, продемонстрували найбільше скорочення у 2023 р. В Азії кількість виробників зменшилася на 147,5 тис. од. (-5,4 %), хоча за десятирічний період цей регіон показав вражаюче зростання у 258,4 % (на 1,9 млн од.). Африка також зазнала скорочення на 1,1 % (-11,1 тис. од.) за рік, але її десятирічне зростання становить 66,7 %. Найбільш значне відносне скорочення кількості виробників за рік спостерігалось в Океанії (-36,3 %) та Латинській Америці (-7,9 %), причому останній регіон єдиний продемонстрував негативне зростання і за десятирічний період (-35,8 %).

На противагу цьому, Європа та Північна Америка показали позитивну динаміку у 2023 р., збільшивши кількість виробників на 1,4 % (6912 од.) та 1,0 % (248 од.) відповідно. Ці регіони також демонструють значне десятирічне зростання – 46,6 % для Європи та 41,8 % для Північної Америки. Така різноспрямована динаміка свідчить про вплив локальних економічних, політичних або кліматичних факторів, а також про консолідацію виробництва в деяких регіонах, незважаючи на загальну глобальну тенденцію до зростання органічного сектору.

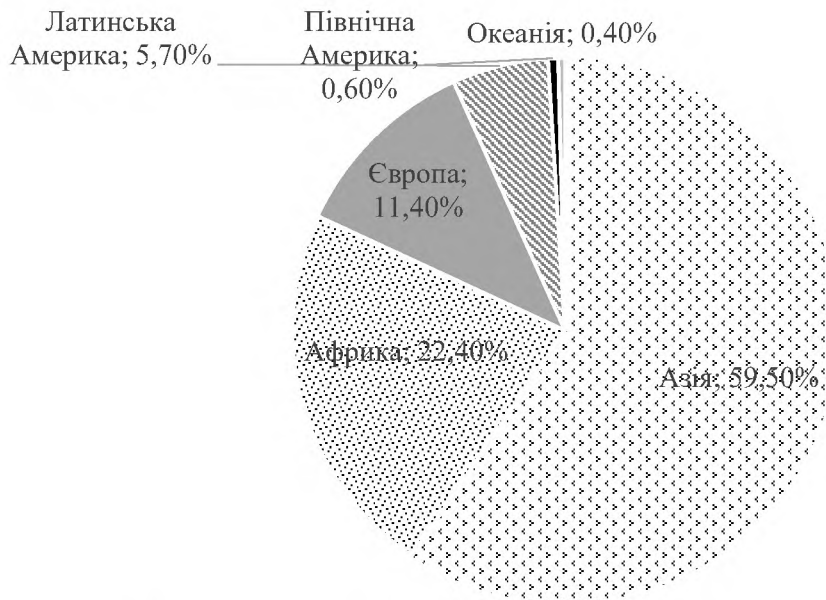

Рис. 2.8. Розподіл виробників органічної продукції за регіонами світу 2023 р.

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Світове виробництво органічної продукції є надзвичайно концентрованим за регіонами. Переважна більшість органічних виробників зосереджена в Азії, яка становить 59,50 % від загальної кількості (2,56 млн виробників). Друге місце за часткою займає Африка з 22,40 % (0,96 млн виробників), а Європа посідає третє місце, складаючи 11,40 % (0,49 млн виробників). Латинська Америка, Північна Америка та Океанія мають значно менші частки, які становлять 5,70 %, 0,60 % та 0,40 % відповідно. Така структура розподілу підкреслює домінуючу роль Азії та Африки у світовому органічному виробництві за кількістю суб'єктів, що пов'язано з меншими масштабами господарств у цих регіонах та з менш інтенсивними методами ведення сільського господарства.

За даними рисунку 2.9, що ілюструє десять країн з найбільшою кількістю органічних виробників у світі станом на 2023 р., чітко видно домінуючу позицію Індії. Ця країна має величезну перевагу, нараховуючи 2,4 млн органічних виробників, що в разі перевищує показники всіх інших країн, представлених у рейтингу. Це свідчить про глибоко вкорінені традиції органічного землеробства або масштабні державні програми підтримки органічного сектора в Індії.

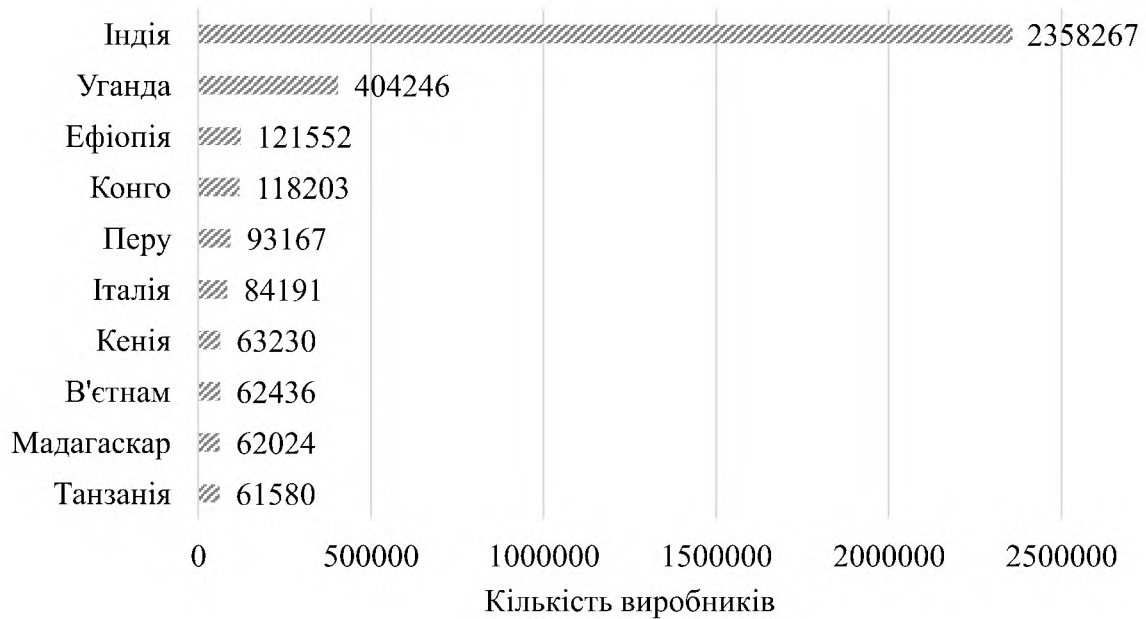

Рис. 2.9. Десять країн з найбільшою кількістю органічних виробників в світі 2023 р.

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Друге місце у рейтингу посідає Уганда з 404,2 тис. виробниками, що є вражаючим показником і підкреслює важливість органічного сільського господарства для її економіки. Значне місце посідає Ефіопія (121,5 тис. од.) та Конго (118,2 тис. од.), що вказує на значну концентрацію органічного виробництва в африканських країнах. Це пов'язано з менш інтенсивним використанням хімічних добрив та пестицидів у традиційних методах ведення сільського господарства в цих регіонах.

Далі в рейтингу представлені Перу (93,2 тис. од.), Італія (84,1 тис. од.), Кенія (63,2 тис. од.), В'єтнам (62,4 тис. од.), Мадагаскар (62,0 тис. од.) та Танзанія (61,6 тис. од.). Примітно, що Італія є єдиною європейською країною у цьому топ-10, що свідчить про високий рівень розвитку органічного сектора в деяких країнах Європи, хоча за абсолютною кількістю виробників вони значно поступаються азіатським та африканським лідерам. Загалом, цей розподіл свідчить про те, що країни, що розвиваються, відіграють ключову роль у світовому органічному виробництві за кількістю суб'єктів, зокрема, через менші масштаби фермерських господарств та перевагу традиційних, менш капіталомістких методів ведення сільського господарства.

Загальна кількість органічних виробників у світі становить 4,3 млн, при цьому лєвова частка припадає на Азію (2,6 млн) та Африку (0,9 млн). Це підкреслює домінуючу роль цих регіонів у первинному виробництві органічної сировини, що зумовлено великою кількістю дрібних фермерських господарств та поширеністю традиційних методів землеробства, які легше адаптуються до органічних стандартів.

Водночас, розподіл переробників, імпортерів та експортерів органічної продукції суттєво відрізняється від розподілу виробників. Європа, маючи значно меншу кількість виробників порівняно з Азією та Африкою, є абсолютним лідером за кількістю переробників та імпортерів. Це свідчить про високий рівень розвитку органічної промисловості та внутрішнього ринку в Європі, де органічні продукти, після виробництва, проходять значну стадію переробки та споживаються на внутрішньому ринку. Схожа тенденція спостерігається і в Латинській Америці, яка, маючи 249,1 тис. виробників, володіє значною кількістю переробників та імпортерів (по 20,7 тис.).

Таблиця 2.4

Виробники, переробники, імпортери та експортери органічної продукції за регіонами світу в 2023 р.

Регіон	Виробники	Переробники	Імпортери	Експортери
Африка	971665	1713	1713	1148
Азія	2578428	12698	12698	1213
Європа	494624	94627	94627	5524
Латинська Америка	249095	20700	20700	1190
Північна Америка	24196	1953	1953	
Океанія	15575	1746	1746	126
Всього	4332500	133286	133286	9201

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Щодо експорту, Європа також посідає провідну позицію з 5,5 тис. експортерами, що значно більше, ніж в інших регіонах. Африка та Азія, попри величезну кількість виробників, мають відносно невелику кількість експортерів (1,1 тис. та 1,2 тис. відповідно), що свідчить про менш розвинені ланцюжки постачання для експорту або про те, що значна частина органічної продукції цих

регіонів споживається на внутрішніх ринках або йде на переробку в інші регіони. Відсутність даних по експортерах для Північної Америки може бути пов'язана з тим, що даний регіон є переважно імпортером органічної продукції, і його експортні потоки є незначними порівняно з іншими учасниками ринку.

Таблиця 2.5

Динаміка імпорту органічної продукції до Європейського Союзу та США за регіонами-експортерами у 2023 р. (метричні тонни)

Регіон-експортер	Напрямок імпорту	Експорт 2023 р. (МТ)	Річне зростання (МТ)	Річне зростання, %
Африка	Експорт до ЄС	430663	-52772	-10,9
	Експорт до США	207896	136101	189,6
Африка всього		638560	83329	15,0
Азія	Експорт до ЄС	473920	-79797	-14,4
	Експорт до США	131693	71027	117,1
Азія всього		605614	-8770	-1,4
Європа	Експорт до ЄС	432363	7210	1,7
	Експорт до США	293354	8390	2,9
Європа всього		725718	15600	2,2
Латинська Америка	Експорт до ЄС	1098637	-118074	-9,7
	Експорт до США	1826564	283884	18,4
Латинська Америка всього		2925201	165810	6,0
Північна Америка	Експорт до ЄС	34575	4499	15,0
	Експорт до США	269331	76412	39,6
Північна Америка всього		303905	80911	36,3
Океанія	Експорт до ЄС	9160	-8522	-48,2
	Експорт до США	35312	19436	122,4
Океанія всього		44472	10914	32,5
Загальний експорт до ЄС та США		5243469	347793	7,1
Загальний експорт до ЄС		2479319	-247456	-9,1
Загальний експорт до США		2764150	595249	27,4

Джерело: побудовано автором за даними [49]

У 2023 р. загальний обсяг імпорту органічної продукції до ЄС та США перевищив 5,2 млн МТ, продемонструвавши річне зростання на 7,1 % (або майже на 348 тис. МТ). При цьому США виступили більшим імпортером, закупивши 2,8 млн МТ органічної продукції, тоді як ЄС імпортував 2,5 млн МТ. Ця різниця в обсягах відображає різноспрямовану динаміку експорту органічної продукції до цих двох ключових ринків: загальний експорт до ЄС зменшився на 9,1 % (-247,5 тис. МТ), тоді як до США значно зріс на 27,4 % (+595,2 тис. МТ).

Регіональний аналіз показує, що Латинська Америка залишається найбільшим експортером органічної продукції до ЄС та США, забезпечивши сукупно 2,9 млн МТ, з яких 1,8 млн МТ було направлено до США (річне зростання на 18,4%), а 1,09 млн МТ – до ЄС (річне скорочення на 9,7%). Зростання експорту до США було значним для більшості регіонів, особливо для Африки (+189,6%), Азії (+117,1%) та Океанії (+122,4%). В той же час експорт до ЄС з Африки (-10,9%), Азії (-14,4%) та Океанії (-48,2%) зазнав значного скорочення. Європа, як експортер, показала помірне зростання як до ЄС (+1,7%), так і до США (+2,9%), що підкреслює її важливість як внутрішнього, так і зовнішнього торговельного партнера.

Таким чином, дані 2023 р. свідчать про зміну векторів у глобальній торгівлі органічною продукцією, де ринок США демонструє стійке зростання попиту, залучаючи значні обсяги з різних регіонів світу, тоді як імпорт до ЄС, навпаки, скорочується з більшості регіонів. Це свідчить про переорієнтацію деяких експортерів на американський ринок, внутрішні та регуляторні зміни в ЄС, що впливають на його імпорт органічної продукції.

Світовий ринок органічної продукції є значним, досягнувши загального обсягу роздрібних продажів у 136,4 млрд євро у 2023 р., при середньому споживанні на душу населення у 17,0 євро.

Таблиця 2.6

Роздрібні продажі та споживання на душу населення органічної продукції за регіонами світу 2023 р.

Регіон	Роздрібні продажі, млн євро	Споживання на душу населення, євро
Африка	_*	_*
Азія	15471	3,3
Європа	54749	66,0
Латинська Америка*	778	_*
Північна Америка	63920	167,0
Океанія	1510	33,9
Всього	136430	17,0

_* дані відсутні

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Спостерігається значна регіональна диспропорція як у роздрібних продажах, так і у споживанні на душу населення. Північна Америка є лідером за обсягом роздрібних продажів (63,9 млрд євро) та має найвищий показник

споживання на душу населення (167,0 євро). За нею йде Європа з роздрібними продажами у 54,7 млрд євро та споживанням на душу населення у 66,0 євро. Це свідчить про високий рівень розвитку та зрілості ринків органічної продукції в цих регіонах, де споживачі мають вищу купівельну спроможність та більшу обізнаність про переваги органічних продуктів.

Азія, попри велику кількість органічних виробників, має значно менші роздрібні продажі (15,5 млрд євро) та дуже низьке споживання на душу населення (3,3 євро). Значна частина органічної продукції в Азії або споживається на внутрішньому ринку виробниками, або експортується. Латинська Америка та Океанія демонструють відносно невеликі обсяги роздрібних продажів (0,8 млрд євро та 1,5 млрд євро відповідно), з помірним споживанням на душу населення в Океанії (33,9 євро), тоді як для Латинської Америки дані відсутні. В цілому дані свідчать, що хоча органічний ринок є глобальним, його розвиток та споживчий попит суттєво відрізняються залежно від регіону, з домінуванням високорозвинених країн.

США займають домінуючу позицію, забезпечуючи 43 % від загального обсягу роздрібних продажів. Це свідчить про роль ключового гравця на світовому ринку органічних продуктів, що зумовлено високою купівельною спроможністю населення, розвиненою інфраструктурою дистрибуції та зростаючим попитом на здорову їжу.

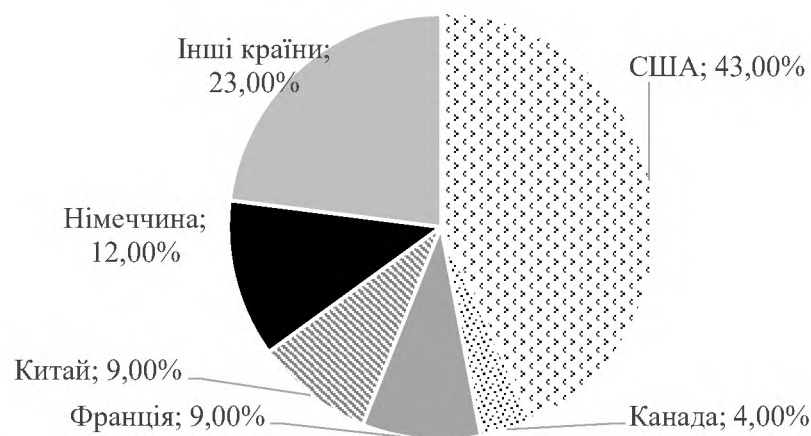

Рис. 2.7. Розподіл роздрібних продажів органічних продуктів харчування за країнами 2023 р.

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Німеччина посідає друге місце з часткою 12 %, підкреслюючи значний розмір європейського органічного ринку. Китай та Франція мають однакові частки по 9 % кожна, що демонструє зростання їхньої ролі у споживанні органічної продукції, особливо для Китаю, враховуючи його величезний внутрішній ринок. Канада займає 4 % ринку, а решта країн сукупно складають 23 %. Такий розподіл підтверджує, що розвинені країни з високим рівнем доходу та підвищеною екологічною свідомістю є основними рушіями глобального ринку органічних продуктів харчування.

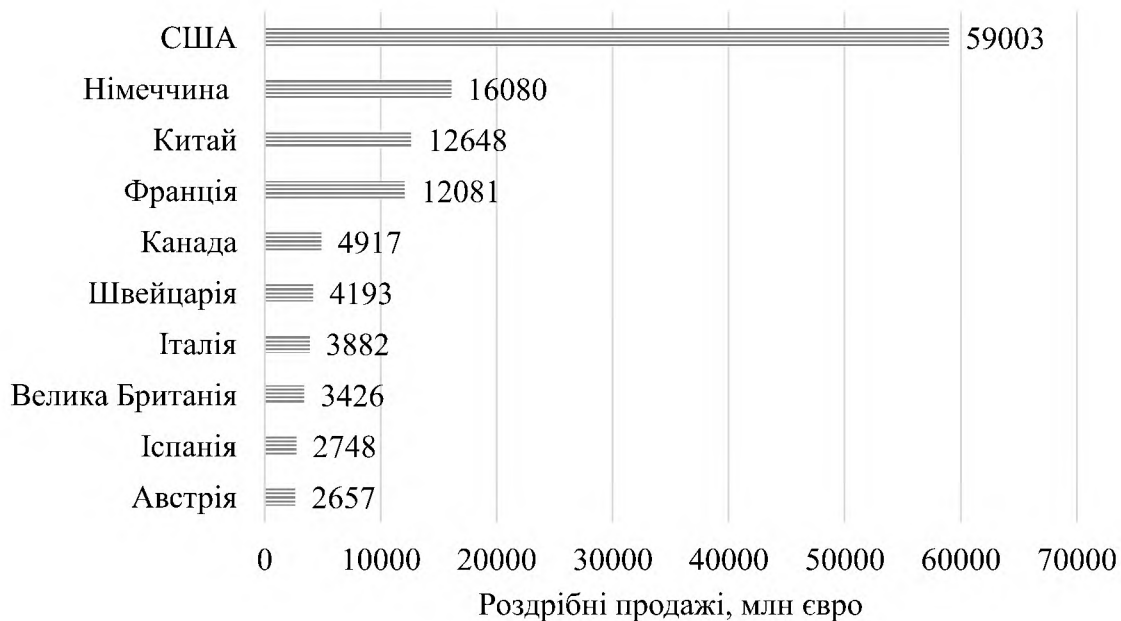

Рис. 2.8. Країни з найбільшими ринками органічних продуктів харчування 2023 р.

Джерело: побудовано автором за даними [49]

Світовий ринок органічних продуктів характеризується значною концентрацією роздрібних продажів у декількох ключових країнах. США є беззаперечним лідером, маючи роздрібні продажі у 59,0 млрд євро, що значно перевищує показники будь-якої іншої країни. Серед європейських країн найбільші ринки органічних продуктів зафіксовані у Німеччині (16,0 млрд євро) та Франції (12,1 млрд євро), що вказує на значний і стабільний попит на органіку в цих країнах. Китай також демонструє великий обсяг роздрібних продажів (12,6 млрд євро), що свідчить про його швидке зростання як великого споживача

органічної продукції. Інші країни, такі як Канада, Швейцарія, Італія, Велика Британія, Іспанія та Австрія, також мають значні ринки, але їхні обсяги продажів значно поступаються лідерам.

Споживання органічної продукції на душу населення у 2023 р. значно варіюється між країнами, при цьому лідерами є європейські держави. Швейцарія посідає перше місце з показником у 468 євро на душу населення. Високий рівень споживання продукції у Данії (362 євро) та Австрії (292 євро), що підкреслює високу купівельну спроможність та підвищену свідомість щодо органічної продукції в цих країнах.

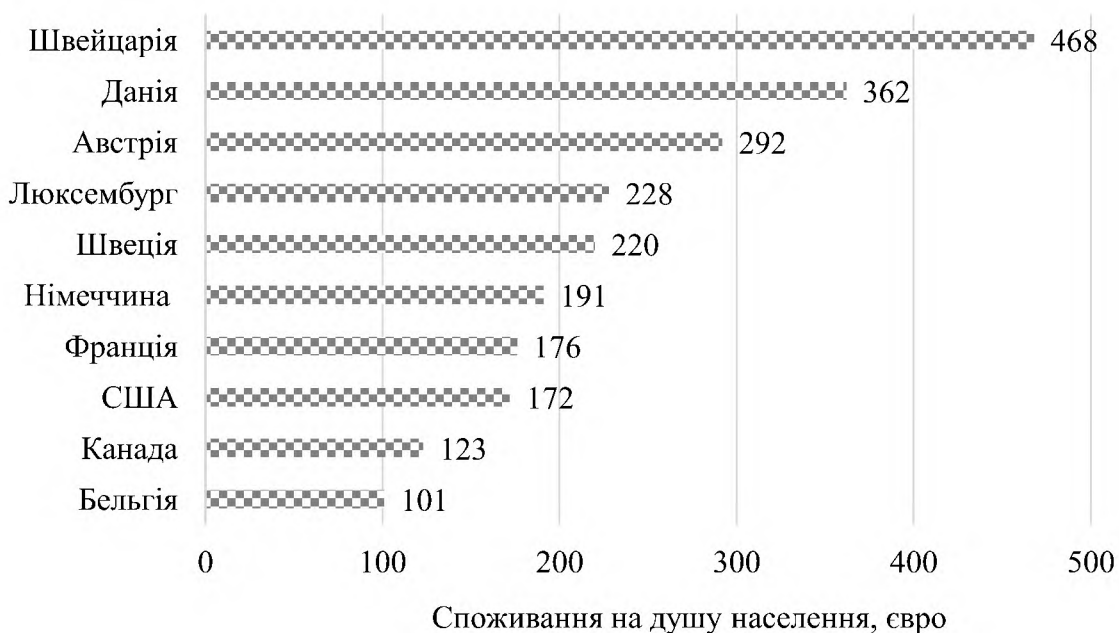

Рис. 2.9. Країни з найбільшим споживанням органічної аграрної продукції на душу населення, 2023 р.

Джерело: побудовано автором за даними [49]

До десятки лідерів також увійшли Люксембург (228 євро), Швеція (220 євро), Німеччина (191 євро) та Франція (176 євро), що свідчить про домінуючу роль Західної та Північної Європи у споживанні органічних продуктів. США, попри значні роздрібні продажі у абсолютному вимірі, посідають лише восьме місце за споживанням на душу населення (172 євро), що пов'язано з великою чисельністю населення. Канада (123 євро) та Бельгія (101 євро) завершують топ-10.

2.3. Перспективи та напрямки розвитку світового агропродовольчого ринку

Світова торгівля сільськогосподарською продукцією після періоду інтенсивного зростання, спричиненого лібералізацією та глобалізацією торговельних відносин, темпи нарощування експорту сільськогосподарської продукції дещо сповільнилися. Попри це, існуючі прогнози свідчать про стабільний розвиток цього сектору в найближчі роки. Зміни у структурі світової торгівлі сільськогосподарськими товарами зумовлені низкою чинників, серед яких зростання попиту на органічну продукцію, адаптація до мінливих кліматичних умов та посилення вимог до продовольчої безпеки.

Основним чинником, що стимулюватиме зростання світового споживання сільськогосподарської продукції протягом наступного десятиліття, стануть країни з низьким та середнім рівнем доходу. Збільшення населення, підвищення реальних доходів та трансформація харчових звичок у цих регіонах призведуть до значного зростання попиту на продовольство. Очікується, що майже 94% додаткового споживання припаде саме на ці регіони. Така тенденція пояснюється, зокрема, швидкою урбанізацією, розширенням середнього класу та зміною структури споживання на користь більш оброблених продуктів харчування.

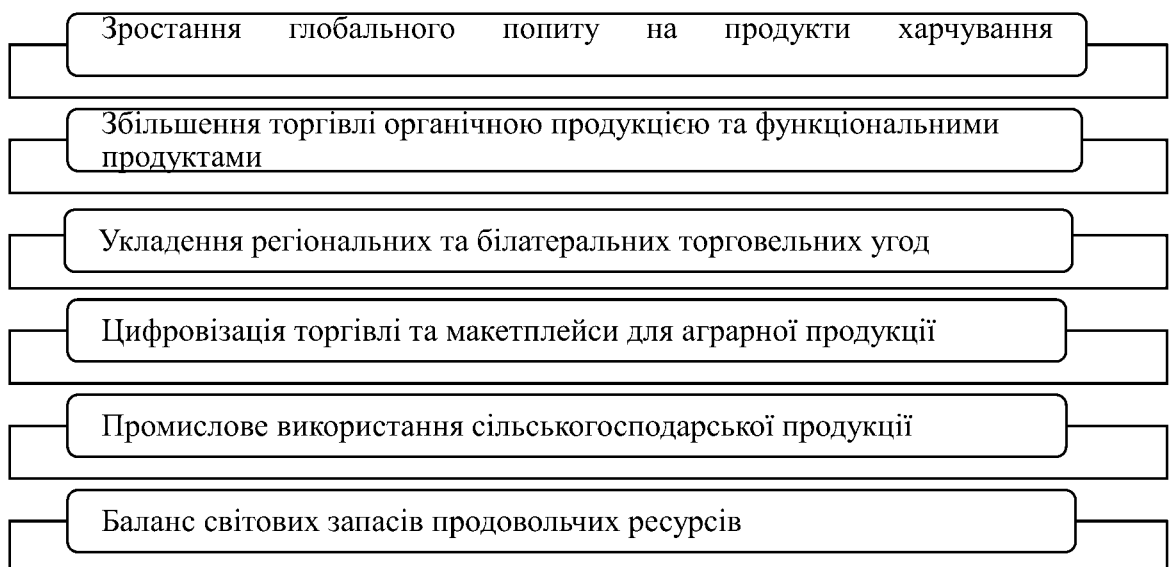

Рис. 2.10. Сучасні тренди в міжнародній торгівлі аграрною продукцією

Джерело: [6]

Рисунок 2.10 демонструє ключові сучасні тренди, що формують міжнародну торгівлю аграрною продукцією, підкреслюючи багатовекторний характер розвитку цього ринку. Зростання глобального попиту на продукти харчування є фундаментальним рушієм міжнародної торгівлі, зумовленим збільшенням населення планети та зміною споживчих звичок. Паралельно спостерігається збільшення торгівлі органічною продукцією та функціональними продуктами, що відображає зростаючу обізнаність та вимоги споживачів до якості, безпеки та корисності харчових продуктів.

Активізація укладення регіональних та білатеральних торговельних угод свідчить про поглиблення інтеграційних процесів та прагнення країн до створення преференційних умов для торгівлі. Впровадження цифрових технологій, таких як цифровізація торгівлі та маркетплейси для аграрної продукції, спрощує доступ до ринків, оптимізує логістику та підвищує прозорість торговельних операцій.

Розширення сфери промислового використання сільськогосподарської продукції, зокрема для виробництва біопалива та інших промислових товарів, створює нові ринки та ланцюги доданої вартості. Крім того, важливим аспектом є баланс світових запасів продовольчих ресурсів, що вказує на необхідність ефективного управління резервами для забезпечення стабільності та прогнозованості на глобальному аграрному ринку.

Таким чином, міжнародна торгівля аграрною продукцією розвивається під впливом комплексних факторів, що охоплюють економічні, соціальні, технологічні та екологічні аспекти, вимагаючи від учасників ринку постійної адаптації та інновацій для забезпечення її стабільності та сталого розвитку.

Представлена таблиця чітко ілюструє глибокий взаємозв'язок між глобальними макротенденціями та викликами, що стоять перед сільським господарством, та комплексом навичок і способів мислення, необхідних для ефективного реагування на них. Вона підкреслює, що сучасний аграрний сектор вийшов за межі суто виробничих функцій і тепер вимагає багатогранного підходу, що включає знання продовольчої безпеки, систем розподілу, харчування, інклюзивності та екологічної стійкості.

Макротенденції та виклики, що впливають на розвиток аграрного сектору

Макротенденції / виклики	Навички та способи мислення для пристосування до тенденцій / викликів або їх подолання
Продовольча безпека та харчування	<ul style="list-style-type: none"> - Знання систем виробництва та розподілу продовольства - Навички планування та управління сільськогосподарськими культурами для надійного постачання продовольства - Вміння впроваджувати заходи з безпеки та контролю якості харчових продуктів - Знання методів зберігання та консервації продуктів харчування - Розуміння харчування та дієтичних потреб для збалансованого виробництва продуктів харчування
Інклюзивність	<ul style="list-style-type: none"> - Комунікативні навички для взаємодії з різноманітними спільнотами - Прихильність до справедливого ставлення та можливостей для всіх зацікавлених сторін у ланцюгу постачання харчових продуктів - Навички співпраці та побудови партнерських відносин для роботи з різними групами та зацікавленими сторонами
Екологічна стійкість	<ul style="list-style-type: none"> - Знання методів збереження та екологічно чистих технологій - Прихильність до зменшення впливу на навколишнє середовище
Технологічний прогрес та діджиталізація	<ul style="list-style-type: none"> - Високий рівень технологічної обізнаності та цифрової грамотності - Здатність впроваджувати та інтегрувати передові сільськогосподарські технології - Здатність використовувати дані для прийняття рішень та точного землеробства - Відкритість до інновацій та готовність використовувати нові інструменти
Поінформованість споживачів та попит на екологічну продукцію	<ul style="list-style-type: none"> - Розуміння споживчих вподобань та ринкових тенденцій - Здатність виробляти та продавати екологічно чисту сільськогосподарську продукцію - Комунікативні навички для взаємодії зі споживачами
Глобалізація та доступ до ринків	<ul style="list-style-type: none"> - Знання міжнародних ринків та динаміки торгівлі - Здатність адаптуватися до світових стандартів якості та безпеки - Навички нетворкінгу для встановлення міжнародних ділових зв'язків
Зміна клімату та стійкість	<ul style="list-style-type: none"> - Спроможність впроваджувати кліматично-стійкі методи ведення сільського господарства - Знання кліматично-розумних методів ведення сільського господарства - Здатність адаптувати вибір культур та методів ведення сільського господарства до мінливого клімату - Готовність до екстремальних погодних явищ та викликів, пов'язаних зі зміною клімату

Джерело: [54]

Зростаюча роль технологічного прогресу та діджиталізації вимагає від учасників ринку високого рівня цифрової та технологічної обізнаності, а також

здатності використовувати дані для прийняття рішень. Одночасно, підвищена поінформованість споживачів та зростаючий попит на екологічну продукцію вимагають розуміння ринкових тенденцій, комунікативних навичок та здатності адаптувати виробництво до цих потреб. Глобалізація торгівлі та зміна клімату, своєю чергою, акцентують увагу на необхідності знань міжнародних ринків, здатності адаптуватися до мінливого клімату та впроваджувати кліматично-стійкі методи ведення сільського господарства.

Отже, успішний розвиток сільського господарства в умовах сучасних викликів вимагає не лише спеціалізованих знань, а й розвитку критичного мислення, адаптивності, здатності до співпраці, а також глибокого розуміння екологічних та соціальних аспектів. Це свідчить про трансформацію аграрного сектору у високотехнологічну та соціально відповідальну галузь, яка потребує постійного розвитку компетенцій своїх фахівців.

Діджиталізація сільського господарства – це процес інтеграції та активного використання цифрових технологій у всіх сферах агросектору. Сюди входить усе: від щоденних сільськогосподарських практик до управління та логістики всього ланцюжка поставок. Головна мета цього переходу – модернізувати й оптимізувати аграрні процеси через впровадження інноваційних технологій та пристроїв, які здатні ефективно працювати з великими обсягами даних.

Через масштабність діджиталізації в сільському господарстві, ланцюгах доданої вартості та продовольчих системах з'явилося багато пов'язаних концепцій. Вони допомагають краще розкрити особливості цифрових технологій та сам процес діджиталізації. Важливо зазначити, що наразі немає єдиних універсальних критеріїв, які б чітко визначали поняття «сільськогосподарські цифрові технології». Ця сфера активно розвивається, тому й термінологія постійно уточнюється.

У таблиці 2.8 наведені загальні цифрові технології для рослинництва і тваринництва. Діджиталізація також включає більш загальні, але актуальні технології, такі як Інтернет, мобільні телефони та цифрові платформи.

Розумне сільське господарство зосереджене на інтеграції різноманітних технологій та автоматизації. Сюди входять Інтернет речей (IoT), датчики,

робототехніка, штучний інтелект та аналітика даних, що використовуються для моніторингу й управління сільськогосподарськими операціями. Основна мета розумного сільського господарства – оптимізувати використання ресурсів, автоматизувати процеси та забезпечити прийняття рішень на основі даних, що сприяє ефективнішим та сталішим аграрним практикам.

Таблиця 2.8

Цифрові технології в галузі рослинництва та тваринництва

Технології	Приклад використання
Робототехніка	Самокерована техніка, роботи для збирання ягід, високоточне обладнання на основі кінематики реального часу (RTK) система глобального позиціонування (GPS)
Робототехніка: засоби захисту рослин (ЗЗР)	GPS-наведення для застосування ЗЗР
Точний моніторинг посівів	Дані метеостанцій, цифрове картографування, сканування ґрунту, монітори врожайності
Аналіз ґрунту	Тестування основних зразків, що проводяться на фермі або надсилаються в лабораторію; тестування за допомогою ґрунтових датчиків на фермі
Моніторинг добробуту та здоров'я тварин	Моніторинг за допомогою камер, звуковий моніторинг, системи оповіщення, датчики активності, відстеження тварин, моніторинг здоров'я, реєстрація годування
Дробарки-змішувачі для годівлі тварин	Переносні або стаціонарні млини, які дозують інгредієнти, подрібнюють і змішують корми, з різними типами млинів
Системи автоматичної годівлі	Обладнання для наближення корму до тварин або повністю автоматизованої доставки корму
Автоматичне регулювання мікроклімату корівника	Системи автоматизації корівників, які керують вентиляцією, освітленням та/або охолодженням у приміщенні
Доїльні роботи	Автоматизовані системи доїння для різних типів приміщень, з датчиками, що контролюють стан здоров'я корів, або без них

Точне землеробство є схожою концепцією, але її акцент зміщений на точному управлінні ресурсами. Цей підхід спрямований на максимізацію продуктивності сільськогосподарських культур, мінімізацію відходів виробництва та зменшення впливу на навколишнє середовище. Це досягається завдяки застосуванню необхідної кількості ресурсів у потрібному місці та в потрібний час.

Сільське господарство, що базується на прийнятті рішень (data-driven farming), зосереджується на використанні даних та аналітики для підтримки обґрунтованих рішень у сільському господарстві та по всьому ланцюжку створення вартості в агропродовольчому секторі. Нарешті, концепції Сільське

господарство 4.0 або Агро-Продовольство 4.0 підкреслюють застосування передових технологій, що походять з Індустрії 4.0, безпосередньо в сільському господарстві або в агропродовольчих ланцюгах поставок.

Зростання сільськогосподарського виробництва у світі продовжує спиратися переважно на збільшення врожайності в країнах із низьким та середнім рівнем доходу. Прогнозується, що протягом наступних десяти років загальна вартість світової аграрної продукції зростатиме в середньому на 1,1% щорічно. Очікується, що тваринництво лідируватиме в цьому зростанні, демонструючи приріст у 1,3% на рік, що зумовлено прогнозованим збільшенням виручки від реалізації продукції цієї галузі. Водночас, виробництво риби, за прогнозами, зростатиме на 1,1%, тоді як темпи зростання виробництва продукції рослинництва складуть 1,0% на рік.

Очікується, що країни з середнім та низьким рівнем доходу залишатимуться основними регіонами глобальної сільськогосподарської експансії (рис. 3.2), на які припадатиме майже 80% світового сільськогосподарського виробництва до кінця прогнозованого періоду.

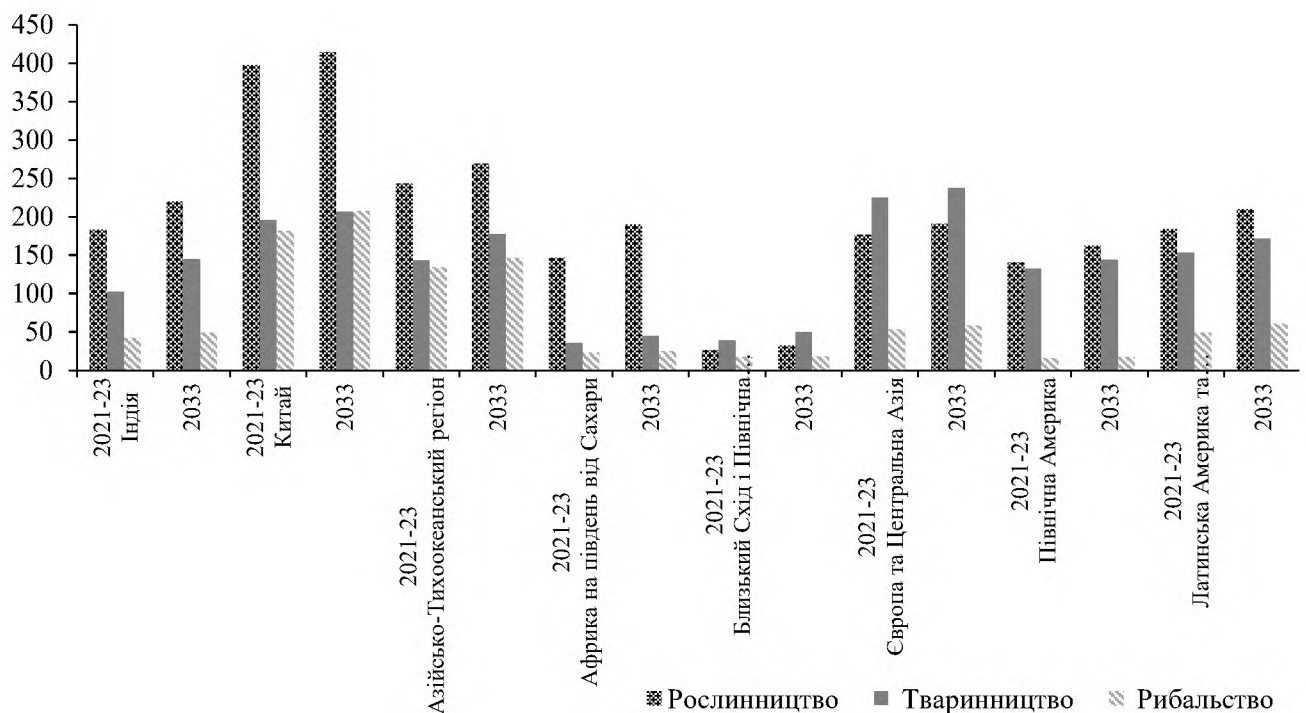

Рис. 2.11. Прогноз тенденцій світового сільськогосподарського виробництва, 2033 р., млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними ОЕСР [53]

У найближчому майбутньому світове сільськогосподарське виробництво зазнає значних трансформацій, що відобразатимуться у зміні регіональних часток та фокусі на підвищенні врожайності. Китай, як очікується, зменшить свою частку як у рослинництві, так і у тваринництві, проте посилить свої позиції в рибному господарстві. На противагу цьому, Індія, за прогнозами, збільшить свою частку як у тваринництві, так і в рослинництві.

Найбільш динамічне зростання сільськогосподарського виробництва прогнозується для регіонів Африки на південь від Сахари, а також Близького Сходу та Північної Африки. Незважаючи на відносно низьку початкову базу, ці регіони демонструватимуть високі темпи зростання, особливо в галузі тваринництва. Зокрема, в Африці на південь від Сахари лідером стане молочне скотарство, тоді як на Близькому Сході та в Північній Африці ключовим драйвером зростання буде птахівництво. В інших регіонах, таких як Європа та Центральна Азія, зростання буде більш помірним, головним чином за рахунок підвищення продуктивності на одиницю площі.

У майбутньому зростання світового виробництва сільськогосподарської продукції все більше залежатиме від підвищення врожайності. Ця тенденція особливо актуальна для країн із середнім та низьким рівнем доходу, де прогнозується, що до 80 % приросту виробництва рослинництва буде забезпечено саме за рахунок інтенсифікації виробництва. Хоча тваринництво також продовжить зростати, темпи цього зростання будуть більш помірними. Це зумовлено очікуваним зменшенням стимулів та уповільненням темпів підвищення ефективності в цій галузі.

Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією є ключовим елементом стабільності глобальних продовольчих систем. Попри деяке уповільнення темпів зростання експорту в останні роки, частка торгівлі в загальному обсязі аграрного виробництва постійно збільшується. Ця тенденція, що підтверджується зростанням частки торгівлі з 15% у 2000 році до 23% у 2021-2023 роках, свідчить про зростаючу спеціалізацію країн на певних видах продукції. Завдяки міжнародній торгівлі ресурси розподіляються ефективніше, що дозволяє задовольняти різноманітні потреби споживачів у всьому світі. Така

глибока інтеграція світових ринків не лише зміцнює продовольчу безпеку, а й стимулює інновації в сільському господарстві та харчовій промисловості.

Водночас, існують суттєві відмінності у значенні торгівлі для різних сільськогосподарських товарів. Для багатьох продуктів більша частина виробництва споживається всередині країни. Однак для деяких товарів, таких як цукор, бавовна, рослинні олії, соя та сухе молоко, міжнародна торгівля може становити від третини до понад половини світового виробництва. Це, як правило, стосується продуктів, які або є сировиною для подальшої переробки, або виробляються на висококонцентрованих ринках.

Протягом наступного десятиліття частка продукції, що експортується, для більшості товарів, охоплених Прогнозом, суттєво не зміниться. Проте деякі позиції зазнають певних структурних змін у торгівлі. Зокрема, очікується зменшення співвідношення експорту рослинних олій, риби та біодизеля, що відображає зростання внутрішнього споживання цих продуктів.

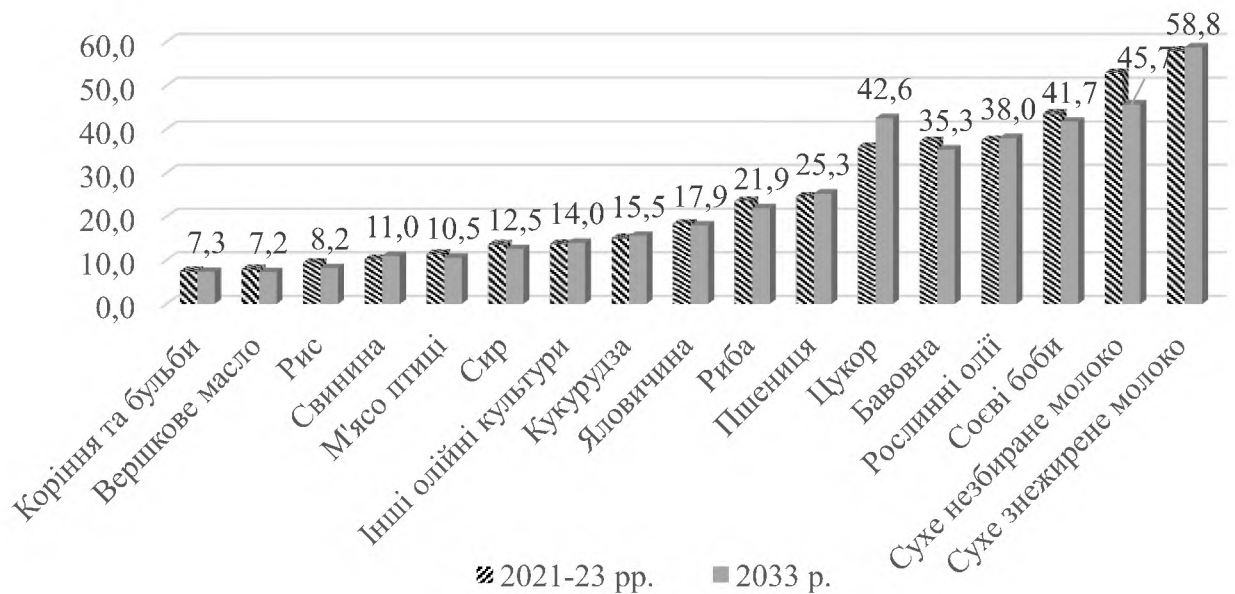

Рис. 2.12. Прогноз світового експорту аграрної продукції у відсотках від виробництва, 2033 р.

Джерело: побудовано автором за даними ОЕСР [53]

Географія світової торгівлі сільськогосподарською продукцією продовжує змінюватися, виявляючи нових лідерів та значні регіональні відмінності як в

експорті, так і в імпорті. Латинська Америка, зокрема Бразилія, послідовно зміцнює свою позицію як основний світовий експортер агропродукції. Сприятливі кліматичні умови, величезні площі сільськогосподарських угідь та добре розвинена інфраструктура дозволяють Бразилії виробляти значні обсяги сої, кукурудзи, цукру та інших важливих культур. Північна Америка, попри збільшення внутрішнього споживання, також залишається одним із найбільших експортерів сільськогосподарської продукції. Позитивну динаміку демонструють Східна Європа та Центральна Азія, що є результатом успішних реформ в аграрному секторі та зростання інвестицій.

Спостерігаються значні регіональні відмінності в динаміці імпорту сільськогосподарської продукції. Якщо в минулому Азія, особливо Китай, була основним рушієм зростання попиту, то в майбутньому зростаючу роль відіграватимуть інші регіони. Зокрема, Близький Схід і Північна Африка очікують значного збільшення обсягів імпорту, що зумовлено обмеженістю водних ресурсів та швидким зростанням населення. Країни Африки на південь від Сахари також стикаються з викликами у сфері забезпечення продовольчої безпеки, що призводить до зростання імпорту основних продовольчих товарів.

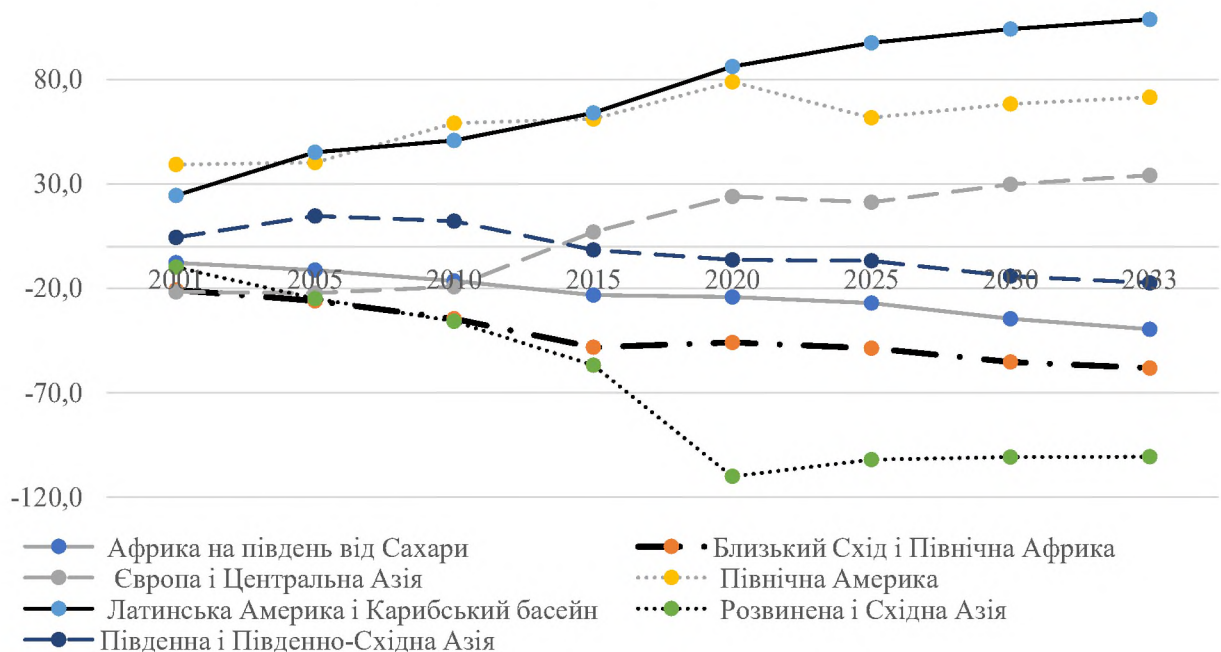

Рис. 2.13. Прогноз чистої торгівлі основними сільськогосподарськими товарами за регіонами, в постійних цінах, млрд. дол. США, 2025-2033 рр.

Джерело: побудовано автором за даними ОЕСР [53]

Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією має вирішальне значення для зміцнення стійкості глобальних, регіональних і національних продовольчих систем. Вона забезпечує ефективний обмін продукцією: з регіонів із надлишком виробництва до тих, що потребують сировини для переробки чи безпосереднього споживання. Таким чином, торгівля стає життєво важливим механізмом для диверсифікації джерел продовольства та пом'якшення наслідків локальних потрясінь, таких як неврожаї або екстремальні погодні явища.

Екстремальні погодні явища, включаючи спеку, посухи, повені та шторми, мають руйнівний вплив на сільське господарство. Зміна клімату посилює ці явища, роблячи їх частішими та інтенсивнішими. Оскільки сільське господарство тісно залежить від погодних умов, зміна клімату вже призводить до негативних наслідків, таких як підвищення температури, непередбачувані опади та зростання кількості шкідників. Ці екстремальні явища не лише прямо шкодять врожаю, але й порушують усталені сільськогосподарські практики, створюючи додатковий тиск на необхідність підвищення продуктивності.

Торгівля відіграє вирішальну роль у пом'якшенні цих ризиків, дозволяючи фермерам отримати доступ до ресурсів з інших регіонів, на які не впливають екстремальні погодні умови, забезпечуючи більш стабільне постачання продовольства, незважаючи на виклики, спричинені зміною клімату. Аналогічно, споживачі отримують вигоду від підтримання стабільних поставок продовольства та цін на нього коли торгівля дозволяє компенсувати дефіцит продовольства на місцевому рівні.

Останні кілька років світові ціни на сільськогосподарську продукцію демонстрували значні коливання, спричинені низкою глобальних подій. Пандемія COVID-19, війна в Україні та екстремальні погодні умови порушили звичні ланцюги постачання, спровокували різке зростання цін на енергоносії та добрива, що, своєю чергою, призвело до суттєвого підвищення вартості сільськогосподарської продукції. Хоча в найближчій перспективі очікується певне зниження цін у зв'язку зі зменшенням гостроти цих проблем, у середньостроковій перспективі ціни, ймовірно, повернуться до довгострокової тенденції до зниження. Це буде зумовлено стабільним зростанням

продуктивності та постійним вдосконаленням технологій у сільському господарстві.

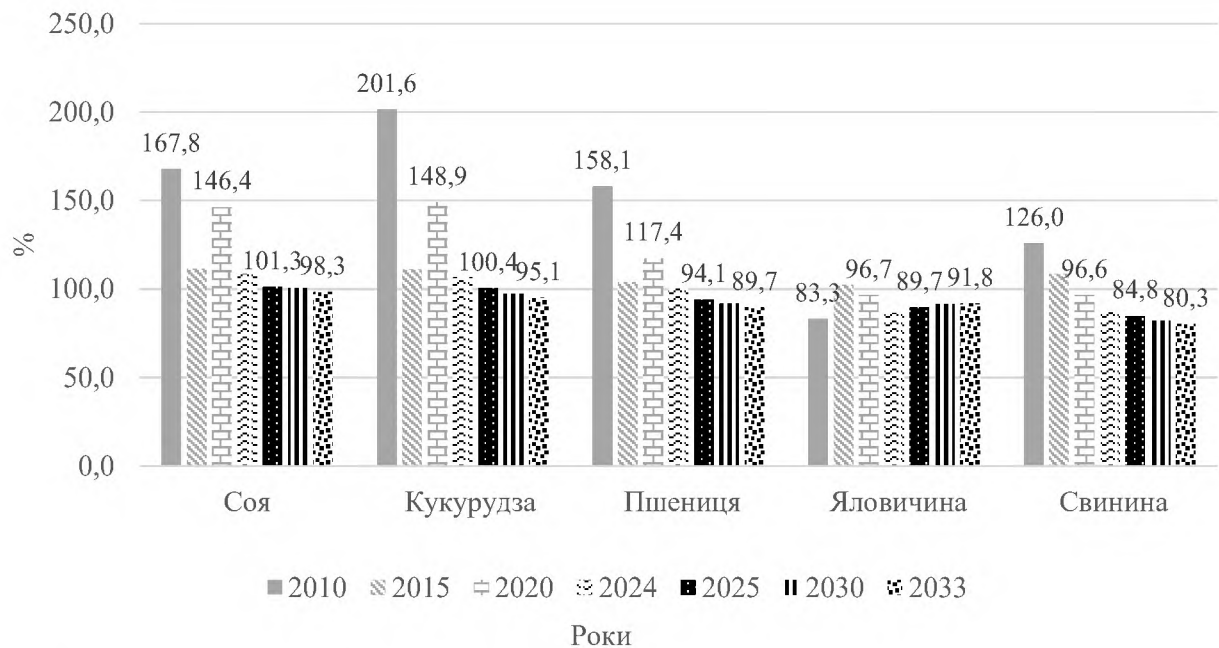

Рис. 2.14. Довгострокова динаміка цін на сировинні товари, прогнози розвитку 2025-2033 рр.

Джерело: побудовано автором за даними ОЕСР [53]

Прогнозування цін на сільськогосподарську продукцію завжди має обмежений характер, попри використання найсучасніших даних та моделей. Це пояснюється тим, що сільське господарство тісно пов'язане з природними факторами, політичними рішеннями та глобальними економічними процесами. Будь-які зміни в цих сферах можуть спричинити значні відхилення фактичних цін від прогнозованих.

Останні роки світові ціни на сільськогосподарську продукцію відзначалися значною волатильністю, спричиненою низкою глобальних потрясінь. Пандемія COVID-19, повномасштабна російсько-українська війна та екстремальні погодні явища стали основними факторами, що призвели до зростання цін на продовольство. Ці події порушили глобальні ланцюги постачання, спричинили дефіцит деяких товарів та значно підвищили витрати на виробництво. Попри короткострокові коливання, довгострокова тенденція цін на сільськогосподарську продукцію, за прогнозами, буде спрямована вниз. Цей тренд обумовлений постійним зростанням продуктивності сільського

господарства завдяки впровадженню нових технологій та наукових розробок. Крім того, збільшення виробничих потужностей у багатьох країнах світу також сприятиме стабілізації цін.

Висновки до розділу 2

Глобальне сільське господарство переживає період трансформації, характеризується зростанням виробництва, зміною структури і географії виробництва. Азія стала домінуючим регіоном, а Африка демонструє найбільш динамічне зростання. Незважаючи на глобальні виклики, такі як пандемія COVID-19 та геополітичні конфлікти, сектор продовжує розвиватися, хоча і зі зниженням темпів. Зростання виробництва обумовлене як збільшенням площі сільськогосподарських угідь, так і підвищенням продуктивності. Важливу роль у розвитку сільського господарства відіграють інвестиції та державна підтримка.

Аналіз світового ринку продовольства за період з 2000 по 2022 роки дозволяє виявити ряд важливих тенденцій. Зростання глобальної торгівлі, зміна структури споживання та підвищення попиту на здорову їжу призвели до зміни структури експорту. Азія та Америка є ключовими гравцями на світовому ринку, демонструючи різні моделі розвитку. Геополітичні події та кліматичні зміни суттєво впливають на стабільність світових продовольчих ринків. Хоча спостерігається загальна тенденція до зростання цін на продовольство, динаміка цін на різні товарні групи відрізняється.

Світовий ринок органічної аграрної продукції має значний потенціал зростання, зумовлений споживчим попитом та екологічними трендами, але стикається з викликами, такими як вищі виробничі витрати та волатильність цін. Різностямована динаміка кількості виробників, концентрація переробки та торгівлі у розвинених регіонах, а також зміна торговельних потоків підкреслюють складну структуру та постійну еволюцію цього ринку. Подальший сталий розвиток органічного сектору залежатиме від інновацій, ефективних систем сертифікації та державної підтримки, а також від здатності адаптуватися до глобальних економічних та геополітичних змін.

ВИСНОВКИ

1. Торгівля сільськогосподарською продукцією є потужним двигуном світової економіки. Вона не лише гарантує продовольчу безпеку, а й суттєво впливає на економічний розвиток, соціальну стабільність та екологічну стійкість. Для країн-експортерів аграрна продукція є життєво важливим джерелом валютних надходжень. Ці кошти дозволяють інвестувати в розвиток сільського господарства, створювати нові робочі місця та покращувати якість життя сільського населення. Крім того, експортно орієнтоване сільське господарство стимулює розвиток інфраструктури та технологій, сприяючи інтеграції країн у світову економіку.

2. З 2000 року глобальна додана вартість у сільському господарстві зросла на 89%, досягнувши 3,8 трлн дол. США у 2022 році. Найбільш динамічний розвиток спостерігався в Азії, де додана вартість подвоїлася, становлячи 66% від загальносвітового показника. Африка також показала значне зростання (164%), тоді як Європа помітно відставала від загальносвітових тенденцій, демонструючи зростання лише на 15%. Ці цифри підкреслюють суттєву регіональну диференціацію у розвитку сільськогосподарського сектору.

3. Світовий аграрний сектор переживає значні трансформації, відображені у змінах у використанні земель, інвестиціях, виробництві та торгівлі. Площа орних земель у світі зросла на 6 % до 1,58 млрд га, при цьому Азія, Африка та Океанія демонструють найбільше зростання, зумовлене попитом на продовольство та зміною структури споживання. Водночас, Європа демонструє тенденцію до скорочення орних земель через урбанізацію та індустріалізацію, що свідчить про регіональну диференціацію розвитку сільського господарства.

4. Інвестиції в сільське господарство суттєво відрізняються між регіонами. Країни з високим рівнем доходу, такі як Бельгія та Австрія, показують значно вищі показники валового нагромадження основного капіталу порівняно з країнами з низьким доходом. Важливу роль відіграє державна підтримка, особливо в країнах, що розвиваються, де, наприклад, африканські країни зобов'язалися виділяти щонайменше 10 % бюджетних коштів на розвиток

сільського господарства. Це підкреслює зростаюче усвідомлення значення інвестицій для продовольчої безпеки та економічного зростання.

5. Світове виробництво сільськогосподарської продукції також демонструє регіональну спеціалізацію: Азія домінує у виробництві рису, пальмової олії, картоплі та пшениці, тоді як Північна та Південна Америка є лідерами у виробництві цукрової тростини та кукурудзи. Висока концентрація виробництва ключових культур у кількох провідних країнах робить світові ринки вразливими до коливань виробництва в окремих регіонах.

6. Світовий ринок продовольства демонструє стійке зростання, а вартість експорту за останні два десятиліття суттєво зросла, досягнувши 1,8 трлн дол. США. США залишаються провідним експортером, тоді як Європа відіграє значну роль, особливо в експорті фруктів, овочів та м'яса, а Азія – у експорті жирів, олій та аквакультур. Аналіз торгівлі продовольством у 2022 році виявив значний дисбаланс: США мають позитивний торговий баланс, тоді як Азія, з її великим населенням, є найбільшим нетто-імпортером. Цей дисбаланс підкреслює важливість глобальної продовольчої безпеки та міжнародної співпраці. Зростання експорту зернових, особливо кукурудзи, свідчить про високий попит, але концентрація виробництва у кількох країнах створює залежність світового ринку.

7. Аналіз світової торгівлі продовольством у 2022 році виявив значну диспропорцію між регіонами. Сполучені Штати, як провідний експортер, демонструють значний позитивний торговий баланс. Натомість, Азія, з її великим населенням і обмеженими ресурсами, залишається найбільшим нетто-імпортером продовольства. Цей дисбаланс підкреслює важливість глобальної продовольчої безпеки та потребу в міжнародній співпраці для забезпечення стабільного постачання продовольства у всьому світі.

8. Прогнозується, що основними драйверами зростання світового споживання сільськогосподарської продукції в наступне десятиліття стануть країни з низьким та середнім рівнем доходу, зокрема Індія, країни Південно-Східної Азії та Африки. Це пов'язано зі зростанням населення, урбанізацією, підвищенням доходів та зміною харчових звичок у цих регіонах, на які

припадатиме майже 94% додаткового споживання. Роль Китаю як рушія зростання поступово зменшується, тоді як Індія та країни Південно-Східної Азії стають ключовими гравцями. Африка також зробить значний внесок у зростання попиту. Країни-виробники продовольства повинні адаптуватися до цих змін і задовольняти зростаючий попит на більш різноманітну та якісну продукцію, враховуючи, що зростання споживання в країнах з низьким та середнім рівнем доходу може призвести до підвищення цін на продовольство та посилення конкуренції за ресурси.

9. Світовий ринок органічної аграрної продукції перетворився з нішевого сегмента на ключового гравця глобальної економіки, сягнувши у 2023 р. понад 135 млрд євро. Цей ріст зумовлений зростанням споживчої свідомості щодо здоров'я, безпеки продуктів, екологічної стійкості та етичних аспектів виробництва, що стимулює розширення органічного землеробства та інвестиції в сектор по всьому світу. Незважаючи на десятирічне зростання кількості органічних виробників, у 2023 році спостерігалось загальне скорочення на 4,0%, особливо в Азії та Африці, які, проте, залишаються лідерами за кількістю суб'єктів виробництва (понад 80%).

10. У структурі ланцюгів постачання виявляється значна диспропорція: тоді як Азія та Африка лідирують за кількістю виробників, Європа є абсолютним лідером за кількістю переробників, імпортерів та експортерів. Це свідчить про високий рівень розвитку органічної промисловості та внутрішнього ринку в Європі, а також про переважання експорту сировини з Азії та Африки до переробних центрів розвинених країн.

11. Динаміка міжнародної торгівлі у 2023 році показує зміну векторів: загальний обсяг імпорту органічної продукції до ЄС та США зріс, але імпорт до ЄС зменшився з більшості регіонів, тоді як імпорт до США значно збільшився. Латинська Америка залишається найбільшим експортером на обидва ринки, що вказує на можливу переорієнтацію експортерів на американський ринок та внутрішні або регуляторні зміни в ЄС. Щодо роздрібних продажів та споживання, Північна Америка (США) та Європа (Німеччина, Франція, Швейцарія) домінують за обсягами продажів та рівнем споживання на душу

населення. Це відображає високу купівельну спроможність та обізнаність споживачів у цих регіонах.

12. Сучасний аграрний сектор виходить за межі суто виробничих функцій, вимагаючи багатогранного підходу, що включає глибоке розуміння продовольчої безпеки, систем розподілу, харчування, інклюзивності та екологічної стійкості. Поінформованість споживачів та попит на екологічну продукцію, а також глобалізація торгівлі та зміна клімату, акцентують увагу на необхідності адаптації виробництва, знань міжнародних ринків та впровадження кліматично-стійких методів ведення сільського господарства.

13. Аналіз прогнозів свідчить про стійке зростання світового сільськогосподарського виробництва, хоча темпи будуть відрізнятися за регіонами та секторами. Основним рушієм цього зростання залишаться країни з низьким та середнім рівнем доходу, де очікується підвищення врожайності та збільшення поголів'я худоби. Особливо динамічним буде розвиток тваринництва, передусім в Африці на південь від Сахари та на Близькому Сході, тоді як виробництво рослинницької продукції зростатиме повільніше.

14. Географічна структура світового сільськогосподарського виробництва змінюється: частка Китаю поступово зменшується, тоді як Індія та країни Африки на південь від Сахари збільшують свою присутність. Для забезпечення сталого розвитку сільського господарства та продовольчої безпеки необхідно зосередитися на підвищенні врожайності, збереженні природних ресурсів, адаптації до зміни клімату та розвитку інноваційних технологій.

15. Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією залишається ключовим фактором глобальної економіки та продовольчої безпеки. Зростання частки торгівлі в загальному обсязі виробництва свідчить про поглиблення взаємозалежності країн та спеціалізацію. Існує значна регіональна різниця: Латинська Америка, Північна Америка та Східна Європа є основними експортерами, тоді як Азія, Близький Схід, Північна Африка та країни Африки на південь від Сахари є великими імпортерами. Зростання населення, урбанізація та зміна харчових звичок формують нові тренди в міжнародній торгівлі, створюючи як можливості, так і виклики для учасників ринку.